

פִּירוּשׁ רַש"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR  
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes második könyve

***Széfer Smot* – סֵפֶר שְׁמוֹת**

Kiadja az

EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKOZSÉG

és a CHÁBÁD LUBAVICS

ZSIDÓ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI EGYESÜLET

BUDAPEST, 2010

# KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

---

## 9

### **Eddig megjelent kötetek:**

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*  
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*  
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*  
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*  
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*  
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*  
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*  
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*  
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

*Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával*

© CHÁBÁD LUBAVICS EGYESÜLET, 2010

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

**Oberlander Báruch rabbi**

Szerkesztő

**Köves Slomó rabbi**

**Georg (Gyuri) Katcz**

Fordító

**Feig András és Németh Yaakov**

Szakmai lektor

**Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi**

Nyelvi lektor

**Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna**

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

## Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratái közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondatral kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a *rasi@zsido.com* email címre.

Budapest, 5770. tévét 24.

Oberlander Báruch

## **Smot** (2Mózes 1:1–6:1.) פְּרֶשֶׁת שְׁמוֹת

### **A hetizakasz tartalmából**

- Izrael gyermekei gyorsan szaporodnak Egyiptomban. Növekvő számuk megrémíti a hatalmon lévő fáraót, aki rabszolgaságba veti őket, és megparancsolja a héber bábáknak, Sifrának és Puának, hogy minden fiú újszülöttet azonnal öljenek meg. Miután azok nem teljesítik parancsát, a fáraó megparancsolja népének, hogy minden héber fiú csecsemőt vessenek a folyóba. (2Mózes 1.)
- Jochevednek, Lévi leányának és Ámrámnak fia születik. Az újszülöttet egy kosárban a folyó vizére helyezik, Mirjám, a fiúcska nővére pedig a távolból figyeli. A fáraó lánya felfedezi a kosárban a fiút, kihúzza a vízből, elnevezi Mózesnek, és fiaként nevei fel. (2Mózes 2:1–10.)
- Az ifjú Mózes egy nap elhagyja a palotát, és tudomást szerez testvéreinek küzdelmes életéről. Megpillant egy hébert ütlegelő egyiptomi férfit, és megöli az egyiptomit. Másnap két civakodó zsidót pillant meg, és amikor megdorgálja őket, azok kérdőre vonják, azért amit az előző napon tett. Mózes látván, hogy tette kitudódott, elmenekül Midjánba. Ott védelmére kel Jitró leányainak, egyiküket – Cipórát – feleségül veszi, és apósa nyájainak pásztora lesz. (2Mózes 2:11–3:1.)
- Isten megjelenik Mózesnek egy égő csipkebokorban a Szináj lábánál, és utasítja, hogy menjen el a fáraóhoz és követelje: „Engedd el népem, hogy szolgálhassák Őt!” Isten kinevezi Mózes testvérét, Áront, Mózes szóvivőjének. Úton Egyiptom felé, Mózes körülmetéli fiait. Egyiptomban a nép hisz nekik; de a fáraó nem hajlandó elengedni őket, sőt még jobban megnöveli Izrael szenvedéseit. (2Mózes 3:2–5:21.)
- Mózes visszatér Istenhez, hogy tiltakozzék: „Uram, miért tettél rosszat ezzel a néppel?” Isten ígéretet tesz, hogy közel már a szabadulás órája. (2Mózes 5:22–6:1.)

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִמָּה, אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ. (שמות א, א)

**Ezek Izrael gyermekeinek nevei, akik Egyiptomba jöttek, valamennyien Jákóbbal jöttek, mindegyik a maga házanépével.** (2Mózes 1:1.)

אָךְ עַל פִּי שְׁמֹנְאָן – וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – Ezek Izrael gyermekeinek nevei... – Noha [a Szentírás] korábban már számba vette őket – בְּחַיֵּיהֶם – életükben –

בְּשֵׁמוֹתָם – neveik szerint, – הָזֵר וּמְנָאָם בְּמִיתָתָם – most, halálukkor, újra számba veszi őket. – לְהוֹדִיעַ חֲבָתָם – [Mindezt azért,] hogy bizonyítsa, mennyire kedvesek ők [az Örökkévaló előtt], – שֵׁנִמְשָׁלוּ לְכוֹכְבֵּים – hiszen a csillagokhoz hasonlítja őket, – שְׂמוֹצִיאָם וּמְכַנִּיסָם – amelyeket [az Örökkévaló] előhoz, majd eltüntet – בְּמִסְפָּר – המוציא במספר – számuk és neveik szerint, – שְׁנֵאָמַר – amint írva van:<sup>1</sup> – לְכֻלָּם בְּשֵׁם יְקָרָא – valamennyit nevén szólítja!”

רְאוּבֵן שְׁמַעוֹן לֵוִי וַיהוּדָה. (שמות א, ב)

**Reubén, Simeón, Lévi és Jehuda.** (2Mózes 1:2.)

יִשָּׁשְׂכָר זְבוּלֹן וּבְנִימֵן. (שמות א, ג)

**Jisszákár, Zebúlon és Benjámin.** (2Mózes 1:3.)

דָּן וְנַפְתָּלִי גָד וְאָשֶׁר. (שמות א, ד)

**Dán és Naftáli, Gád és Ásér.** (2Mózes 1:4.)

וַיְהִי כָּל נַפְשׁ יִצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נַפְשׁ, וַיּוֹסֶף הֵיָהּ בְּמִצְרַיִם. (שמות א, ה)

**Összesen hetvenen voltak, akik Jákobtól származtak. József pedig már Egyiptomban volt.** (2Mózes 1:5.)

וְהָלֵא הוּא וּבָנָיו – ...**József pedig már Egyiptomban volt.** – וַיְהִי הֵיָהּ בְּמִצְרַיִם – וּמָה בָּא לְלִמְדָנוּ – <sup>2</sup> – Nemde vele és fiaival együtt voltak hetvenen, – וְכִי לֹא הֵיִינוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא הֵיָהּ בְּמִצְרַיִם – tán nem tudjuk, hogy ő Egyiptomban volt? – אֵלֵא – Azért van írva, – לְהוֹדִיעַךְ צְדָקְתוֹ שֶׁל יוֹסֵף – hogy tudtunkra adja József *cádik* voltát. – וְהוּא יוֹסֵף הָרוּעָה אֶת צֵאֵן אָבִיו – Ugyanaz a József, aki atyja juhainak pásztora volt,<sup>3</sup> – הוּא יוֹסֵף שֶׁהֵיָהּ בְּמִצְרַיִם וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ – volt az, aki Egyiptomba került, és alkirály lett, – וְעוֹמֵד בְּצַדְקוֹ – és [ezzel együtt mindvégig] megmaradt igazságában.

וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא. (שמות א, ו)

<sup>1</sup> Jesájá 40:26.

<sup>2</sup> 1Mózes 46:27.

<sup>3</sup> Uo. 37:2.

**És meghalt József és összes testvérei és az egész nemzedék.** (2Mózes 1:6.)

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאֹד מְאֹד, וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם. (שמות א, ז)

**És Izráel fiai szaporodtak és gyarapodtak és megsokasodtak és megerősödtek igen nagyon, és megtelt velük az ország.** (2Mózes 1:7.)

Minden שְׁהָיוּ יוֹלְדוֹת שֶׁשָׁה בְּכָרֶס אָחָד – ...és gyarapodtak...<sup>4</sup> – וַיִּשְׁרְצוּ – Minden alkalommal [amikor az asszonyok szültek], hatos ikreket szültek.<sup>5</sup>

וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף. (שמות א, ח)

**És támadt új király Egyiptom fölött, aki nem ismerte Józsefet.** (2Mózes 1:8.)

– És támadt új király... – רָאָה וְשְׂמוּאֵל – Ráv és Smuél [eltérő véleményen volt az új király jelentését illetően]. – חד אמר חדש ממש – Egyikük azt mondta, szó szerint egy új királyról [van szó], – וְחָד אָמַר – Másikuk pedig azt, hogy [valójában a király személye nem változott], – שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גִזְרוֹתָיו – csak a rendeletei voltak újak.<sup>6</sup>

– Úgy tett, עָשָׂה עֲצָמוּ פְּאֵלוֹ לֹא יָדַע – ...aki nem ismerte...<sup>7</sup> – אֲשֶׁר לֹא יָדַע מִיִּנְחָה – *mintha* nem ismerte volna [Józsefet].

וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ, הֲגַה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ. (שמות א, ט)

**És szóla népéhez: Íme Izráel fiainak népe nagy és hatalmasabb nálunk.** (2Mózes 1:9.)

הֲבֵה נִתְחַכְּמָה לוֹ, פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מְלַחְמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ. (שמות א, י)

<sup>4</sup> Vájjsröcu a serec-ből ('rovar'), azaz: „nyüzsögtek (akár a rovarok)”.

<sup>5</sup> Böcheresz echád – szó szerint: egy méhben. A Midrás ezt a következő hat szóra alapozza: páru, vájjsröcu, vájirbu, vájáacmu, bimod, möod.

<sup>6</sup> Ha ugyanis új király került volna a trónra, akkor a Szentírás említést tett volna az előző haláláról.

<sup>7</sup> Ha a király személye nem változott, akkor miképpen lehetséges, az, hogy nem ismerte Józsefet? (Rási mindazonáltal a Szótában azt mondja, hogy ez a kérdés a másik véleményre – miszerint konkrétan új király került hatalomra – vonatkoztatva is feltehető, mert lehetséges-e az, hogy az új király sosem hallott Józsefről?!)



**Rajta, bánjunk furfangosan vele, nehogy elszaporodjanak, mert ha háború lenne, ők is ellenségeinkhez csatlakoznának, harcolnának ellenünk és eltávoznának az országból.** (2Mózes 1:10.)

נְתַחֲכֶמָה לוֹ – ...**bánjunk furfangosan vele**<sup>8</sup> (lo)... – לָעָם – [A lo itt Izrael] népére [utal]. – נְתַחֲכֶמָה מֵה לְעִשׂוֹת לוֹ – „Döntsünk okosan arról, hogy mitévők legyünk vele.” – וְרַבּוֹתֵינוּ דָרְשׁוּ – Bölcseink [mindazonáltal a következő képpen] magyarázzák [ezt az egyes számú lo-t]: – נְתַחֲכֶם – „Bánjunk furfangosan – לְמוֹשֵׁעַן – Izrael Megmentőjével (Istennel) – לְדוֹנָם בְּמַיִם – oly módon, hogy vízzel sújtjuk őket, – וְשֵׁלָא יָבִיא מְבוּל לְעוֹלָם – hiszen Ő már megesküdött rá, – שֵׁלָא יָבִיא מְבוּל לְעוֹלָם – hogy sosem hozz többet vízözönt a világra.”<sup>9</sup> – וְהֵם לֹא הִבִּינוּ – Ők (az egyiptomiak) nem látták át, – וְשֵׁעַל כֵּן הָעוֹלָם אֵינוּ מְבִיא – hogy [az Örökkévaló csupán arra tett ígéretet, hogy] nem árasztja el az egész világot, – וְאֶבֶל הוּא מְבִיא עַל אֲמָה אַחַת – egyetlen népet viszont eláraszthat.

וְעָלָה מִן הָאָרֶץ – ...**és eltávoznának az országból.** – עַל כְּרַחֲנוּ – akaratunk ellenére.<sup>10</sup> – וְרַבּוֹתֵינוּ דָרְשׁוּ – Bölcseink ezt mindazonáltal a következőképpen magyarázták: – כְּאָדָם – [A fáraó ezt úgy mondta,] mint valaki, – שֶׁמְקַלֵּל עַצְמוֹ – aki megátkozza önmagát, – וְתוֹלָה קְלָלָתוֹ בְּאַחֵרִים – de az átkát aztán [mégis inkább] mások felé irányítja. – וְהָרִי הוּא כְּאֵלוֹ כְּתָב – Mintha az állt volna a szövegben: – וְעָלֵינוּ מִן הָאָרֶץ – „Mi majd felmegyünk az országból, – וְהֵם יִירְשׁוּהָ – és ők fogják megörökölni azt.”

וַיִּשְׂמוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם, וַיִּכֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה אֵת פְּתֵם וְאֵת רַעַמְסֵס. (שמות א, יא)

**Ezért helyeztek föléjük robottisztartókat, hogy megtörjék őket terhes munkájukkal; és ők építettek raktárvárosokat a fáraónak, Pitómot és Rámszész. (2Mózes 1:11.)**

עָלֵיו – ...**föléjük**... – עַל הָעָם – [Azaz] a nép fölé.

מִסִּים – ...**robottisztartókat** (száré miszim)... – לְשׁוֹן מִס – [A miszim szó] a mász – sarc/adó – szóból ered. – שְׂרֵי שְׂגוּבֵינָם מִהֵם הֵם – [Így tehát a száré miszim] olyan tisztartók, akik adót szednek be tőlük. – וּמָהוּ הֵם – És mi ez az adó? – וַיִּבְנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה – Az, hogy raktárvárosokat építenek a fáraónak.

<sup>8</sup> Kire utal ez a lo?

<sup>9</sup> Mivel az Örökkévaló midá köneged midá – hasonlót a hasonlóval – büntet, ezért a fáraó azt eszelte ki, hogy, ha vízbe fullasztja a zsidókat, akkor az Örökkévalónak nem lesz módja hasonlóan, tehát víz által megtorolni a tettét.

<sup>10</sup> Azaz olyan számbeli fölénybe kerülnek, hogy ők dönthetik majd el, hogy maradnak vagy eltávoznak.

שָׁל – **...hogyan megtörjék őket terhes munkájukkal...** – לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם – Azaz az egyiptomiak által [rájuk rótt terhes munkákkal].<sup>11</sup>

עָרֵי מִסְכְּנוֹת – **...raktárvárosokat...** – כְּתִרְגוּמוֹ – Ezt úgy kell fordítani, ahogyan azt Onkelosz teszi.<sup>12</sup> – וְכֵן – Hasonlóan:<sup>13</sup> – לֵךְ בָּא אֶל הַסּוֹכֵן הַזֶּה – „Menj el ehhez a kamarához (*hászochén*).” – גִּזְרָה הַמְּמִנָּה עַל הָאוֹצְרוֹת – [A *hászochén* kifejezés] a kincstárnokra utal, aki a raktárakért [is] felelős.

אֵת פֶּתֶם וְאֵת רַעְמֶסֶס – **...Pitómot és Rámszész.**<sup>14</sup> – שְׁלֹא הָיוּ רְאוּיֹת מִתְחַלְּלָה לָכֵן – Ezek ugyanis eredetileg nem voltak alkalmasak erre a célra, – וְעֲשָׂאוֹם חִזְקוֹת – ועשאוהם erősítőket – וּבְצוּרוֹת לְאוֹצָר – ezért meg kellett erősíteni őket, [hogyan alkalmassá váljanak] a raktározás céljára.

וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנֶה אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ, וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות א, יב)

**De minél jobban gyötörni fogják a népet, annál inkább sokasodni és gyarapodni fog, úgyhogy megundorodtak Izráel fiaitól.** (2Mózes 1:12.)

בְּכֹל מָה – **De minél jobban gyötörni fogják a népet...**<sup>15</sup> – וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנֶה אֹתוֹ – Minél elszántabban tervezték gyötörni [a népet], – כֵּן לֵב הַקְּדוֹשׁ – Isten máris annál elszántabban növelte [a nép] számát és erejét [még azelőtt, hogy a gyakorlatban gyötörték volna őket].

כֵּן רַבָּה וְכֵן פָּרַץ – **...annál inkább sokasodni és gyarapodni fog...** – כֵּן יִרְבֶּה – „annál inkább nőtt a [nép] száma és erősödött”.<sup>16</sup> – זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ – Ez az egyszerű magyarázat. – וּמִדְרָשׁוֹ – A midrási magyarázat [azonban] a következő: – רוּחַ הַקֹּדֶשׁ – Az Isteni Szellem mondja ezt, – אַתָּם אוֹמְרִים כֵּן יִרְבֶּה – azaz „Ti azt mondjátok: »Nehogy megsokasodjék«, – וְאֲנִי אוֹמֵר כֵּן יִרְבֶּה – Én viszont azt mondom: »De bizony, hogy meg fog sokasodni!»<sup>17</sup>

וַיִּקְצֹוּ – **...úgyhogy megundorodtak** (*vájákucu*) [az egyiptomiak]... – כִּצְוֹ – Megundorodtak az életüktől. – דֵּבַר בֹּלְעֵינוּ – De Bölcsseink ezt így

<sup>11</sup> Rási előzőleg már tisztázta, hogy ezekben a versekben a *bné Jiszráél*-re, azaz Izrael fiaira egyes számban utal a Szentírás. Tehát a *böszivlotám* kifejezés csakis az egyiptomiakra utalhat.

<sup>12</sup> Azaz *bét ocarájá* – raktárvárosok.

<sup>13</sup> *Jesájá* 22:15.

<sup>14</sup> A vers szórendje azt jelzi, hogy Pitóm és Rámszész már eme elbeszélést megelőzően is létezett. Amúgy sem lett volna szükséges csupán a gabonraktározás megoldása céljából teljesen új városokat építeni.

<sup>15</sup> Miért van jövő idejű alakban írva és nem jelen vagy múlt időben? Rási magyarázata szerint ebben a jövő idejű alakban a *szándék* fejeződik ki.

<sup>16</sup> A jövőidejű alak itt értelmezhető egyszerűen a múltra.

<sup>17</sup> Ezzel magyarázatot is adva a szöveg jövő idejű alakjára.

magyarázták: – בְּקוֹצִים הָיוּ בְּעֵינֵיהֶם – [Izrael fiai] olyanok voltak [az egyiptomiak] szemében, akár a tüskék (*kocim*).

וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרָךְ. (שמות א, יג)

**És rabszolgamunkára fogták az egyiptomiak Izráel fiait, kemény szigorúsággal.** (2Mózes 1:13.)

בְּפָרָךְ – ...kemény szigorúsággal (*böfárech*). – [Vagyis:] olyan kemény munkával, – הַמְּפַרְכֶת אֶת הַגּוֹף – amely sanyargatja (*möfárechet*) a testet – וַיִּמְשַׁכְתוּ – és megtöri.

וַיִּמְרְוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֹמֶר וּבְלִבְנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשָׂדֵה, אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרָךְ. (שמות א, יד)

**És megkeserítették életüket súlyos szolgálattal agyaggal és téglavetéssel és minden rabszolgamunkával a mezőn, minden szolgálatukkal, amelyre kényszerítették őket keménységgel.** (2Mózes 1:14.)

וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִלְדֹת הָעֵבְרִית, אֲשֶׁר שָׁם הָאֲחַת שְׂפָרָה וְשָׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה. (שמות א, טו)

**És szólt Egyiptom királya a héber bábaasszonyokhoz, akik egyikének neve Sifra, a másikának neve Púa volt.** (2Mózes 1:15.)

לְמִלְדֹת – ...bábaasszonyokhoz (*lámjáldot*)... – A – הוא לְשׁוֹן מוֹלִידוֹת – A *möjárdot* szó ugyanazt jelenti, mint a *molidot*,<sup>18</sup> – אֶלָּא שֵׁישׁ לְשׁוֹן קָל – csak néha *kál* („könnyű”) konjugációban szerepel [a Szentírásban], – וַיֵּשׁ לְשׁוֹן כָּבֵד – néha pedig a „nehéz” (*piél*) konjugációban, – כְּמוֹ שׁוֹבֵר וּמְשַׁבֵּר – mint a *souér* (*kál*) vagy *mösábér* (*piél*) esetében, – דּוֹבֵר וּמְדַבֵּר – vagy a *dovér* és *mödábér* [esetében]. – כֵּן מוֹלִיד וּמִלִּיד – Hasonlóan: *molid* (*kál*) és *möjáléd* (*piél*).

עַל שָׁם – ...Sifrá... – זוּ יוֹכְבֵד – Ez Jocheved [és őt nevezték Sifrának], – שָׁמַשְׁפָּרַת אֶת הַנֶּלֶד – mert ő csinósítja ki (*semösáferet*) az újszülöttet a születés után.

עַל שָׁם שְׁפוּעָה – ...Puá... – זוּ מִרְיָם – Ez Mirjám [és őt nevezték Puának], – וַיְדַבֵּר וְהוֹנָה לְנֶלֶד – és beszél és gőgicsél az újszülöthöz, – כְּדֶרֶךְ הַנְּשִׂיִם הַמְּפִיסוֹת תִּינוּק הַבּוֹקָה – amint azt azok az asszonyok teszik, akik megnyugtatni [igyekeznek] egy síró gyermeket.

עַל שָׁם שְׁפוּעָה – ...Puá... – לְשׁוֹן צְעָקָה – A *puá* [szó] azt jelenti: *hangosan kiáltozni*, – כְּמוֹ כִּיִּלְדָה אֶפְעָה – mint a „mint szülő asszony kiáltoztam”<sup>19</sup> [szövegrészben].

<sup>18</sup> Mindkettő olyan asszonyokat jelöl, akik a szülésnél segídeknek.

<sup>19</sup> *Jesájá* 42:14.

וַיֹּאמֶר בְּיִלְדָּךְךָ אֶת הָעֶבְרִיּוֹת וַיֵּרְאוּן עַל הָאֲבָנִים, אִם בֶּן הוּא וְהִמְתָּן אֹתוֹ וְאִם בַּת הִיא וְחָיָה.  
(שמות א, טז)

**És mondta: Midón szülésben segédkeztek a héber asszonyoknak, tekintsetek a szülősziókra; ha fiú, öljétek meg, ha pedig leány, maradjon életben.** (2Mózes 1:16.)

כְּמוֹ בְּהוֹלִידָּךְךָ – **..Midón szülésben segédkeztek (böjáledech)**... – בְּיִלְדָּךְךָ – [A böjáledech (piél) konjugációban] ugyanaz, mint a böholidchen [(kál) konjugációban].

– מוֹשֵׁב הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת – A szülő nő ülőhelye. – **עַל הָאֲבָנִים** – **..a szülősziókra...** – [A Szentírásban<sup>20</sup>] egy másik helyen – קוֹרְאוֹ מִשְׁבֵּר – [a szülősziókra] a mösábér szóval történik utalás. – וְכַמוֹהוּ – Hasonlóan: – **עוֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים** – „aki éppen dolgozott az ávánim-on,”<sup>21</sup> – מוֹשֵׁב כְּלִי אֲמֻנוֹת יוֹצֵר חֶרֶשׁ – azon az ülőkén, amelyen a fazekas a szerszámait tartja.

– לֹא הָיָה מִקְפִּיד אֲלָא עַל הַזְּכָרִים – [A fáraót] csak a fiú csecsemők érdekelték, – **וְהַחֲיִין לֹא אֲצַטְגִּנְיָו** – mivel az asztrológusai azt mondták neki, – **שְׁעֵתִיד לְהוֹלִיד בֶּן** – hogy egy fiú fog születni, – **הַמוֹשִׁיעַ אוֹתָם** – aki majd felszabadítja őket.<sup>22</sup>

– **וְחָיָה** – **...maradjon életben (váchájáj)**. – [a váchájáj ugyanaz, mint a] **וַחֲחִיֵּה** – „és élni fog.”

וְחִירְאֵן הַמִּילְדֵת אֶת הָאֵלֵהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מִלְךְ מִצְרַיִם, וְחֲחִיֵּין אֶת הַיְלָדִים.  
(שמות א, יז)

**De a bábaasszonyok félték az Istent és nem cselekedtek úgy, amint mondotta nekik Egyiptom királya, és életben hagyták a fiúgyermeket.** (2Mózes 1:17.)

– **וְחֲחִיֵּין אֶת הַיְלָדִים** – **...és életben hagyták a fiúgyermeket.** – מְסַפְּקוֹת לָהֶם – **תְּרַגּוּם הָרְאוּשׁוֹן** – Onkelosz az első [váchájájénál]-t<sup>23</sup> úgy fordítja: – **וְקָמָא** – **vökájájmá** – és [az asszonyok] **מִגְּוֹרִיטֵת [az újszülöttek];** – **וְהַשְׁנִי** – míg másodjára<sup>24</sup> – **וְקִימְתוּן** –

<sup>20</sup> Uo. 37:3.

<sup>21</sup> Jeremiás 18:3.

<sup>22</sup> Ha a fáraónak csupán az lett volna a szándéka, hogy korlátozza az izraeliták számát, akkor hatékonyabb lett volna, ha a lány csecsemőket öleti meg.

<sup>23</sup> Amely ebben a versben szerepel.

<sup>24</sup> Amikor a 18. versben szerepel.

vökájéjmötun-nak [fordítja] – és ti (asszonyok) megőriztétetek. – לְפִי שְׁלֹשׁוֹן עֲבָרִית – Ennek az az oka, hogy a héberben – לְנִקְבוֹת רְבוֹת – női többesszámban – זוּ תִיבָה – ezt a szót és bármely alakját – מְשֻׁמֶשֶׁת לְשׁוֹן פְּעֻלוֹ – olyan értelemben is használják, hogy „ők” (nőnemben) tettek valamit, – וּלְשׁוֹן פְּעֻלָּתָם – és olyan értelemben is, hogy „ti” (nőnemben) tettetek valamit. – כְּגוֹן נִתְאַמְרָן אִישׁ מִצְרַיִ – Pl.: És felelték (vátomárná):<sup>25</sup> „Egy egyiptomi férfiú...,”<sup>26</sup> – לְשׁוֹן עֲבָר – ami [többes szám, nőnem] múlt idő, – כְּמוֹ נִיאֲמָרוּ לְזִכְרֵיָם – amiképpen az a *vájomru* is lenne – hímnemben. – וַתְּדַבְּרֶנָּה בְּפִיָּכֶם – [Egy másik példa:] „A beszéltetek (vátödábérná)<sup>27</sup> szátokkal”<sup>28</sup> – לְשׁוֹן דִּבְרָתָם – ugyanaz, mint a *dibártem* [alak], – כְּמוֹ וַתְּדַבְּרוּ לְזִכְרֵיָם – amely hímnemben megfelel annak, hogy *vátödábbru*. – וְכֵן – Hasonlóan: – וַתַּחֲלִלְנָה – לְשׁוֹן עֲבָר חֲלָלָתָם<sup>29</sup> – „Meggyaláztok (vátöchálölená)<sup>29</sup> népem előtt”<sup>30</sup> – לְשׁוֹן עֲבָר חֲלָלָתָם – ami múlt időben a *chiláltem*, – כְּמוֹ וַתַּחֲלִלוּ לְזִכְרֵיָם – amely hímnemben megfelel annak, hogy *vátchälölu*.

וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִיֻּלְדֵי־ת נִיאֲמָר לְהֵן מִדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדְּבָר הַזֶּה, וַתַּחֲיִין אֶת הַיְלָדִים. (שמות א, יח)

**Erre hívatta Egyiptom királya a bábákat és szólt hozzájuk: Miért cselekedtétek ezt a dolgot, hogy életben hagytátok a fiúgyermeket?** (2Mózes 1:18.)

וַתְּאַמְרָן הַמִּיֻּלְדֵי־ת אֶל פְּרַעֲהַ כִּי לֹא כְנָשִׁים הַמִּצְרַיִת הָעֲבָרִית, כִּי תִיּוֹת הֵנָּה בְּטָרְסָם תְּבוּאָ אֲלֵהֶן הַמִּיֻּלְדֵי־ת וַיְלָדוּ. (שמות א, יט)

**És szóltak a bábák a fáraóhoz: Azért, mert a héber asszonyok nem olyanok, mint az egyiptomi nők, hanem ők maguk is bábák, szülnek mielőtt eljön hozzájuk a bába.** (2Mózes 1:19.)

– [Azaz:] ők is tudnak annyit, mint a bábák. – בְּקִיאוֹת כְּמִיֻּלְדוֹת – ...hanem ők maguk is bábák... – תַּרְגוּם מִיֻּלְדוֹת חֲיָתָא – Onkelosz a *möjaldot* (bábák) szót úgy fordítja: *chájájtá*. – וְרַבּוֹתֵינוּ דְרָשוּ – Bölcseink azonban [a *chájot* szót „állatok”-ként] értelmezik, – הֵן הֵן מְשׁוּלוֹת כְּתִיּוֹת הַשָּׂדֶה – [vagyis értelmezésük szerint a héber asszonyok] a mező állataihoz hasonlíthatók, – וְשִׂאֵינָן צְרִיכוֹת מִיֻּלְדוֹת –

<sup>25</sup> Jitró leányai.

<sup>26</sup> Lentebb 2:19.

<sup>27</sup> Ti, asszonyok.

<sup>28</sup> Jeremiás 44:25.

<sup>29</sup> Ti, asszonyok.

<sup>30</sup> Jechezkél 13:19.

amelyeknek nincs szükségük bábákra [amikor utódot hoznak a világra]. – וְהֵיכָן  
 מְשׁוּלוֹת לְחַיִּית – És hol van [az a hely], ahol állatokhoz hasonlítja őket [a Szentírás]? –  
 גּוֹר אַרְיֵה – „Ifjú oroszlán Jehuda,”<sup>31</sup> – וְאֵב יִטְרָף – „Benjámín ragadozó farkas,”<sup>32</sup> –  
 בְּכוֹר שׁוּרוֹ – „[Jozséf,] akár ökrének elsőszülöttje,”<sup>33</sup> – אֵילָה שְׁלוּחָה – „Naftáli  
 elszabadult szarvasünő.”<sup>34</sup> – וּמִי שְׁלָא נִכְתָּב בּוֹ – És [azokat a törzseket], amelyek  
 esetében nem történik [állatokra való] utalás, – הָרִי הַכְּתוּב כְּלָלָן – a Szentírás  
 beleveszi [az összehasonlításba] – וַיִּבְרַךְ אוֹתָם – [a következő állításban:] „Megáldotta  
 őket.”<sup>35</sup> – וְעוֹד כְּתִיב – És még az is írva van:<sup>36</sup> – מִה אִמְךָ לְבִיאָ – „Mi volt anyád?  
 Nóstény oroszlán!”

וַיִּיטֵב אֱלֹהִים לְמַלְדָּתוֹ, וַיִּרְבּוּ הָעָם וַיַּעֲצְמוּ מְאֹד. (שמות א, כ)

**És Isten megjutalmazta a bábákat, és a nép tovább szaporodott, és nagyon erős lett. (2Mózes 1:20.)**

**וַיִּיטֵב – És Isten megjutalmazta (vájéteu)...** – הַטִּיב לָהֶן – [Vájéteu azt jelenti:]  
 Jót tett velük. – וְזֶה חֵלוֹק – A következő egy megkülönböztető jegye – בְּתִיבָה שְׁיִסוּדָה –  
 azoknak a szavaknak, amelyeknek [csupán] két gyökbetűje van<sup>37</sup> – וְנִתְּנָן  
 וְלָהּ נִיּוֹ יוֹד בְּרֵאשִׁיהָ – és *vávu-jod* prefixummal vannak ellátva:<sup>38</sup> – כְּשֶׁהִיא בָּאָה לְדַבֵּר –  
 Amikor [az ige] azt akarja kifejezni, hogy valaki valakivel elvégeztet  
 valamit, – הוּא נִקְוֵד הַיּוֹד בְּצִירָא – a *jod céré*-vel vokalizálódik, – שֶׁהוּא קִמֵּץ קֶטֶן –  
 amelyet<sup>39</sup> *kámác kátán*-nak is neveznek. – כְּגוֹן – Például: – וַיִּיטֵב אֱלֹהִים לְמַלְדָּתוֹ –  
 „Isten megjutalmazta (vájéteu) a bábákat.”<sup>40</sup> – וַיִּרְבּוּ בְּבֵת יְהוּדָה – „megsokasította  
 (vájereu) Júda leányának [búját-baját],”<sup>41</sup> – הָרַבָּה תִּאֲנִיָּה – [azaz] nagy gyászt

<sup>31</sup> 1Mózes 49:9.

<sup>32</sup> Uo. 27.

<sup>33</sup> 5Mózes 33:17.

<sup>34</sup> 1Mózes 49:21.

<sup>35</sup> Uo. 28.

<sup>36</sup> Jechezkél 19:2. Az „anyád” utalás Izrael őseire.

<sup>37</sup> Van egy ősrégi vita azt illetően, hogy vajon az összes héber igenek három gyökbetűje van-e. Itt Rási Menáchem ibn Szruk véleményét képviseli, miszerint néhánynak csupán két gyökbetűje van. Lásd még ezzel kapcsolatban Rásinak a 2Mózes 2:10-hez és a 2Királyok 17:7-hez fűzött kommentárját.

<sup>38</sup> Azaz egyes szám, harmadik személy, hímnem, *hif'il* – műveltető – konjugáció, „fordító” *vávu*-val, amely a jövő időt múlt idővé alakítja át.

<sup>39</sup> Vagyis a *cérét*.

<sup>40</sup> Ez a vers. A *vájéteu* ige töve: טב.

<sup>41</sup> Siralmak 2:5.

okozott.<sup>42</sup> – וְכֵן – Hasonlóan: – וַיִּגַּל הַשְּׂאֲרִית – „azokat, akik [az öldöklésből] (vájegel) megmaradtak,<sup>43</sup> – הַנְּבוּזָרָאֲדָן – ami Növuzarádánnal kapcsolatban áll [a Szentírásban], – הַגְּלָה אֶת הַשְּׂאֲרִית – [és ami azt jelenti:] száműzetését okozta a megmaradottaknak. – וַיִּפֹּן זָנָב אֶל זָנָב – [Vagy:] „farkaikat egymásnak fordította (vájefen),<sup>44</sup> – הַפְּנָה הַזְּנָבוֹת זו לְזוֹ – [azaz] a farkakat egymás felé fordulásra bírta. – כָּל אֶלוֹ – Mindeme példának a jelentése: – לְשׁוֹן הַפְּעִיל אֶת אַחֲרֵים – valaki másokat valami megtételére bírt.<sup>45</sup> – וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן וַיִּפְעַל – Ám amikor [az ige] arról tudósít, hogy „ő csinált” [valamit]<sup>46</sup>, – הוּא נְקוּד הַיּוֹד בְּחִירָק – a *jod chirik*-kel vokalizálódik. – כְּגוֹן וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו – Például: „jónak tetszett (vájítáv) szemében,<sup>47</sup> – לְשׁוֹן הוּטֵב – [azaz] jó volt [az ő szemében]. – וְכֵן וַיִּרְבַּ הָעָם – Hasonlóan: „a nép tovább szaporodott (vájirev),<sup>48</sup> – נִתְרַבָּה הָעָם – [azaz] a nép lélekszáma megnőtt; – וַיִּגַּל יְהוּדָה – „[Így kellett] fogságba mennie (vájigel) Júdának,<sup>49</sup> – הַגְּלָה יְהוּדָה – [azaz] Júdát száműzték; – וַיִּפֹּן כֹּה נְכֹה – „és körülnézett (vájifen),<sup>50</sup> – פָּנָה לְכֹאן וּלְכֹאן – [azaz] idefordult majd odafordult. – וְאַל תִּשְׁבְּנוּ – Ne vedd el a [magyarázatomat] – לְפִי שְׂאֵינָן – a *vájélech*, *vájésev*, *vájéred*, *vájécé* [szavak miatt],<sup>51</sup> – מַגְזֵרְתָּן שֶׁל אֵלֹהִים – ezek [a szavak] ugyanis nem ugyanabból az igetípusból valók, mint a fentebbiek, – שְׂהָרִי הַיּוֹד יְסוּד בְּהֵן – ezekben ugyanis a *jod* része a gyöknek – יִלְךְ יִשָּׁב – [ezekben a szavakban:] *jáloch*, *jásov*, *járod*, *jáco* – יוֹד אוֹת שְׁלִישִׁית בּוֹ – a *jod* a harmadik gyökbetű.<sup>52</sup>

**וַיִּיטֵב אֱלֹהִים לְמִלְדָּתוֹ – És Isten megjutalmazta a bábákat...<sup>53</sup>** – מִהוּ הַטּוֹבָה – Mi volt az a jó, [amit tett velük]?

<sup>42</sup> A *vájerev* gyökere: רב.

<sup>43</sup> 2Krónikák 36:20.

<sup>44</sup> Bírák 15:4.

<sup>45</sup> Ez a héberben a *hif'il* igei paradigma jelentése.

<sup>46</sup> Vagyis az ige a *kál* avagy *páál* alakban szerepel.

<sup>47</sup> 3Mózes 10:20.

<sup>48</sup> Ez a vers.

<sup>49</sup> 2Királyok 25:21.

<sup>50</sup> Lentebb 2:12.

<sup>51</sup> Mert ezek ugyan *kál* alakban vannak, a *jod*-juk mégis *céré*-vel vokalizálódik, holott Rási magyarázata szerint a *jod*-nak *chirik*-ket kellene kapnia.

<sup>52</sup> Ennek az igecsoportnak három gyökbetűje van, amelyek közül az első egy *jod*, ami jövő időben kiesik. (Az igecsoport neve: חֲסִרֵי פִּי – vagyis ahol az első *jod* gyökbetű kiesik) Például: *éred*, *téred*, *térdi*, *jéred*, *téred* – harmadik személyben (*jéred*, *jérdu*) a *jod* nem gyökbetű, hanem a harmadik személy jövő időt jelző prefixum.

<sup>53</sup> Vagyis Jochevedet és Mirjámot.

וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמְּלִיכֹת אֶת הָאֱלֹהִים, וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים. (שמות א, כא)

**És mivel a bábák félték Istent, házakat épített számukra Isten.** (2Mózes 1:21.)

**בְּתֵי כֹהֲנָה וּלְוִיָּה וּמְלָכוֹת – ...házakat épített számukra Isten.** – וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים – A papok a lévíták és a királyok házeit, – שְׁקֻרוּיָיִן בְּתִים – amelyekre mint „házakra”<sup>54</sup> utal [a Szentírás], – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב – amint írva van:<sup>55</sup> – וַיִּבֶן אֶת בַּיִת יְהוָה – „[Amikor Salamon] befejezte az Örökkévaló házának – וְאֶת בַּיִת הַמֶּלֶךְ – és a királyi palotának az építését;” – כֹּהֲנָה וּלְוִיָּה מִיּוֹכָבָד – a papok és a lévíták Jochevedtől [származtak le], – וּמְלָכוֹת מִמֶּרְיָם – a királyok<sup>56</sup> pedig Mirjámtól; – כְּדָאִיתָא בְּמַסְסַת סוּטָה – amint az a [Talmud] Szótá traktátusában<sup>57</sup> is olvasható.

וַיִּצְוּ פְּרַעֲוֵה לְכָל עַמּוֹ לְאֹמֹר, כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיְאֻרָּה תִשְׁלַיְכֶוּ וְכָל הַבַּת תִּחְיוּן. (שמות א, כב)

**Ekkor megparancsolta a fáraó egész népének, mondván: Minden születendő fiút a folyamba dobjatok, és minden leányt hagyjatok életben.** (2Mózes 1:22.)

**אֶף עָלֵיהֶם גָּזַר – ...egész népének... – לְכָל עַמּוֹ** – Rájuk (az egyiptomiakra) vonatkozóan is elrendelte. – יוֹם שֶׁנוֹלַד מֹשֶׁה – Mivel aznap, mikor Mózes megszületett, – אָמְרוּ לוֹ אֲצַטְטִינִיּוֹ – azt mondták neki (a fáraónak) csillagjósai: – הַיּוֹם וַאֲיֵן אָנּוּ יוֹדְעִים אִם מִמִּצְרַיִם אִם – „Ma született meg a megváltójuk, – נוֹלַד מוֹשִׁיעֵן וְרוֹאֵין אָנּוּ שְׁסוּפוֹ לְלָקוֹת בְּמִים – de nem tudjuk, hogy egyiptomi-e vagy héber. – מִיִּשְׂרָאֵל – És látjuk, hogy víz miatt fog meghalni”, – לְפִיכֶן גָּזַר אוֹתוֹ הַיּוֹם – ezért elrendelte aznap – אֶף עַל הַמִּצְרַיִים – az egyiptomiakra nézve is, – שֶׁנֶּאֱמָר – ahogy írva van: – כָּל – és nem – וְלֹא נֶאֱמָר כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד לְעִבְרִים – „...minden születendő fiút” – הַבֶּן הַיְלֹוֹד – pedig az: „...minden születendő héber fiút”. – וְהֵם לֹא הָיוּ יוֹדְעִים – [A víz kapcsán látott rossz jelek kapcsán] pedig ők (a fáraó csillagjósai) nem tudták, – שְׁסוּפוֹ לְלָקוֹת – hogy a végén [Mózes] büntetése a Mörivá (Pörlekedés) vize miatt lesz.<sup>58</sup>

וַיִּלְךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי, וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי. (שמות ב, א)

**És ment egy férfiú Lévi házából, és feleségül vette Lévi leányát.** (2Mózes 2:1.)

<sup>54</sup> Vagyis Dinasziákra.

<sup>55</sup> 1Krónikák 9:1.

<sup>56</sup> Azaz Dávid király.

<sup>57</sup> 11b.

<sup>58</sup> 4Mózes 20:7–13.



פרוש היה ממנה – **...és feleségül vette Lévi leányát.** – [Ámrám] külön élt tőle – מפני גזרת פרעה – a fáraó rendelete miatt [hogy minden héber fiú újszülöttet meg kell ölni], – וְחֹזֵר וּלְקַחָהּ – és [Ámrám] újra elvette őt. – וַיְהִי וַיִּלְךָ – A „...és ment” kifejezés azt jelenti, – שְׁהֵלַךְ בְּעֵצַת בְּתוּ – hogy [Ámrám] követte lánya tanácsát, – וְשֹׁאֲמָרָהּ לוֹ – aki azt mondta neki: – גְּזֵרְתָךְ קָשָׁה מִשְׁלַ פְּרֹעָה – „A te döntésed [hogy elvász Jochevedtől] még rosszabb, mint a fáraóé; – אִם פְּרֹעָה גְּזֵרָה עָלַי – a fáraó rendelete ugyanis [egyedül] a fiúgyermekekre vonatkozik, – וְאַתָּה גַם – a tiéd pedig a lányokra is.”<sup>59</sup> – וְהִחְזִירָהּ – és [most] visszavette őt, – וַיֵּאָף הָיָא נְהַפְכָהּ לְהִיּוֹת נְעָרָה – és újra frigyre lépett vele. – וַיַּעֲשֶׂה כָּהּ לְקוֹחֵינָּ שְׁנַיִם – [Jocheved] is újra megfiatalodott. – וּבֵת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיְתָה – [Valójában ugyanis már] 130 esztendő volt, – שְׁנוּלְדָה בְּבוֹאָהּ לְמִצְרַיִם – mivel Egyiptomba való megérkezésük idején született – בֵּין הַחֻמוֹת – a falak között (a város bejáratánál).<sup>60</sup> – וּכְשִׁיצְאוּ – És 210 évet töltöttek ott [Egyiptomban].<sup>61</sup> – הָיָה הַיּוֹם מִשֶּׁהָ בֶן שְׁמוֹנִים שָׁנָה – Amikor elhagyták [Egyiptomot], Mózes 80 esztendő volt.<sup>62</sup> – אִם כֵּן כְּשִׁנְתָּעֲבָרָהּ מִמֶּנּוּ – Így tehát, amikor [Jocheved] terhes lett vele, – הָיְתָה בֵּת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים – [Mégis] úgy említetik, mint „Lévi leánya.”<sup>63</sup>

וַתֵּהֵרָה אִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן, וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתַּצְפִּינָהּ וּשְׁלֹשָׁה יָרְחִים. (שמות ב, ב)

**És fogant a nő, és fiút szült és látta, hogy jó ő, és rejtegette három hónapig. (2Mózes 2:2.)**

Amikor [Mózes] megszületett, – כְּשִׁנּוּלְדוֹ – **...és látta, hogy jó ő...**<sup>64</sup> – az egész ház megtelt fényvel.<sup>65</sup> – נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כְּלוֹ אוֹרָה –

וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוּ וַתִּקַּח לוֹ תַּבַּת גִּמָּא וַתַּחְמְרָהּ בַּחֲמֵר וּבְזָפֶת, וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיָּלֵד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל שְׁפַת הַיָּאֵר. (שמות ב, ג)

<sup>59</sup> Hiszen ha Ámrám egyáltalán nem nemz gyermekeket, akkor nem csak fiai, de leányai sem szülehetnek.

<sup>60</sup> Lásd az 1Mózes 46:15-höz írt Rási-kommentárt.

<sup>61</sup> Lásd a 2Mózes 20: 40-höz írt Rási-kommentárt.

<sup>62</sup> 2Mózes 7: 7.

<sup>63</sup> Egy 130 esztendő asszonyra nem utalna úgy a Szentírás, hogy „bát lévi”, ha nem történt volna meg vele az a csoda, hogy visszanyerte fiatalságát.

<sup>64</sup> Vajon nem minden anya sajátja, hogy gyermekét „jónak” látja?

<sup>65</sup> A bölcsek ezt a „...hogy jó” kifejezésből vezették le, amely a fény megteremtésével kapcsolatban is szerepel a Szentírásban (1Mózes 1:4.): „És látta Isten, hogy a világosság jó...”.

**És mikor nem tudta tovább rejtegetni, vett számára egy kicsiny papiruszkosarat, betapasztotta azt sárral és szurokkal, és elhelyezte abba a gyermeket, és kitette a sás közé a folyam szélén. (2Mózes 2:3.)**

שָׁמְנוּ לָהּ – És mikor nem tudta tovább rejtegetni...<sup>66</sup> – מֵיּוֹם – Mert az egyiptomiak kiszámították [szülésének várható idejét] – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – attól a naptól fogva, hogy [Ámram] visszavette őt,<sup>67</sup> – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – 68 – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – ő azonban hat hónapra és egy napra rá szülte meg [Mózes].<sup>68</sup> – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – [Ez azért lehetséges,] mert az olyan nő, akinek szülése a hetedik hónapban [következik be], – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – az [gyermekét még akkor is] megszüülheti [egészségesen, ha terhessége hetedik hónapja] nem teljes.<sup>69</sup> – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – Ők (az egyiptomiak) [azonban csupán akkor] érdeklődtek felőle, – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – [miután] letelt a [terhesség] kilencedik hónapja.

גְּמִי בְּלִשׁוֹן מִשְׁנָה – A misnai héberben ez *gemi*,<sup>70</sup> – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – az ófranciában pedig *jonc*. – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – Ez egy rugalmas anyag, – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – amely ellenáll az enyhébb, vagy erősebb [nyomásnak].

בְּחֻמְרָא וּבְזָפָת – ...sárral és szurokkal... – Szurokkal kívülről és sárral belülről, – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – hogy az igaz [gyermeknek] ne kelljen belelegeznie – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – a szurok rossz szagát.<sup>71</sup>

וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – A szuf [folyóparti] *ingovány*-t jelent; – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – az ófranciában ez *rosel* (nádas). – וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה – „...elfonnyad a nád és a sás (*szuf*).”

וְהָיָא לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה, לְדַתּוֹ לְשָׁשָׁה. (שמות ב, ד)

**És ott állt a nénje távolabb, hogy megtudja, mi történik vele. (2Mózes 2:4.)**

<sup>66</sup> Miért nem tudta három hónapnál tovább rejtegetni?

<sup>67</sup> Hogy tudják, mikor születik majd meg kilenc hónappal később a gyermek.

<sup>68</sup> Azaz a terhesség hetedik havának első napján.

<sup>69</sup> Azaz, akárcsak Jocheved esetében, akinek terhessége hetedik hónapjából még csupán csak egyetlen nap telt el.

<sup>70</sup> Lásd Sábát 78a.

<sup>71</sup> Lásd az 1Mózes 6:14-hez írt Rási-kommentárt.

<sup>72</sup> Jesájá 19:6.

וַתֵּרֶד בַּת פְּרַעִיָּה לְרַחֵץ עַל הַיָּאֹר וַנַּעֲרֹתֶיהָ הִלְכֹת עַל יַד הַיָּאֹר, וַתֵּרָא אֶת הַתְּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף  
וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ וַתִּקְחָהּ. (שמות ב, ה)

**Ekkor lejött a fáraó leánya fürödni a folyóban és kísérő leányzói jártak a folyam partján; és ő megpillantotta a gyékénykosárákat a sás között és küldte szolgálóleányát, hogy hozza el. (2Mózes 2:5.)**

לְרַחֵץ עַל הַיָּאֹר – ...fürödni a folyóban... – פָּרַס הַמְּקָרָא – Fel kell cserélni [egyreszavas rendjét] a versben, – וּפְרָשָׁהּ – [majd pedig a következőképpen] magyarázni: – וַתֵּרֶד בַּת פְּרַעִיָּה עַל הַיָּאֹר – „A fáraó leánya lejött a folyóhoz – בו – לְרַחֹץ – hogy fürödjön benne.”

עַל יַד הַיָּאֹר – ...a folyam partján... – אֶצֶל הַיָּאֹר – [Azaz] a folyóhoz közel, – כִּמוֹ רְאוּ חֵלְקַת יוֹאָב אֶל יָדִי – mint a „Nézétek, Joáv birtoka az enyém mellett van (ál jádi)”<sup>73</sup> [szövegrészben]. – וְהוּא לְשׁוֹן יַד מִמֶּשׁ – [A kifejezés] a kéz szó szerinti jelentéséből [ered], – שְׂיַד הָאָדָם סְמוּכָה לוֹ – mert az ember keze [közvetlenül] mellette van. – וְרַבּוּתֵינוּ דְרָשׁוּ – Bölcseink úgy magyarázták, – הוֹלְכוֹת לְשׁוֹן מִיְתָה – hogy a holchot – „jártak” a haldoklásra utal, – כִּמוֹ הֵנָּה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת – mint az „Íme, én már a halál elé megyek”<sup>74</sup> [szövegrészben]. – הוֹלְכוֹת לְמוֹת – Halál várt rájuk, – לְפִי – mert ellenszegültek neki (a fáraó leányának).<sup>75</sup> – וְהַפְּתוּב מִסִּיעָן – A vers [a Bölcseink magyarázatát] támasztja alá, – כִּי לְמָה לָּנוּ לְכַתּוּב – hiszen [máskülönben] miért kellene azt írni, hogy – וַנַּעֲרֹתֶיהָ הוֹלְכוֹת – „és kísérő leányzói sétáltak [jártak]?”

אֶת אֲמָתָהּ – ...szolgálóleányát... – אֶת שְׂפָחָתָהּ – [Azaz] szolgálóját. – וְרַבּוּתֵינוּ דְרָשׁוּ – De Bölcseink ezt „kéz”-ként interpretálták. – אֶבֶל לְפִי דְקָדוֹק לְשׁוֹן הַקָּדָשׁ – Mindazonáltal a héber nyelvtan szerint – הִיָּה לוֹ לְהִנְקֵד אֲמָתָהּ מִ”ם דְּגוּשָׁה – az *ámátá* [szót] akkor egy a *mem*-be írt *dáges*-sel kellett volna vokalizálni.<sup>76</sup> – וְהֵם דְרָשׁוּ אֶת – Ők az *et ámátá*-t úgy interpretálják, hogy „a karját,” – וַנִּשְׁתַּרְבְּבָהּ – és a [fáraó leányának] karja több könyöknnyivel megnyúlt.<sup>77</sup>

<sup>73</sup> 2Sámuel 14:30.

<sup>74</sup> 1Mózes 25:32.

<sup>75</sup> Azaz ellenezték Mózes kimentését.

<sup>76</sup> Az *ama* szót, ha szolgálót jelent, így kell írni: *amá* (lásd 1Mózes 21:10.). Ha kéz jelentésben szerepel, akkor így írandó: *amá*. Rási nyilvánvalóan a mi szövegeinkben szereplő *amá* verziót ismerte – ahol nincs *dáges* a *mem*-ben. A *Széfér Házikáron* és más források azonban korai szövegeket idéznek, amelyekben a *mem dáges*-sel van írva.

<sup>77</sup> Bölcseink magyarázata szerint itt azért az *ámátá* szerepel a *jádá* helyett, hogy jelezze a kar több *ámá*-val való megnyúlásának csodáját. Az *ámátá* szó ugyanis itt játék az *ámá* „könyök (hosszmérték)” szóval.

וּתְפַתַח וּתְרַאֲהוּ אֶת הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נֶעַר בֶּכָה, וּתְחַמֵּל עָלָיו וּתְאָמַר מִי־לִדֵי הָעִבְרִים זֶה. (שמות ב, 1)

**És fölnyitotta és meglátta a gyermeket, és íme a fiú sírt. És megszánta őt és szólt: A héberek gyermekei közül való ez! (2Mózes 2:6.)**

Kit látott meg? A gyermeket. – **És fölnyitotta és meglátta...** – אֶת מִי רָאָתָה אֶת הַיֶּלֶד – Ez az egyszerű [avagy szó szerinti] jelentés. – וְהוּ פָּשׁוּטוּ – A midrási magyarázat azonban az, – וּמִדְרָשׁוּ – hogy ott látta a gyermekkel együtt az Isteni Jelenléte.

– **...és íme a fiú sírt...**<sup>78</sup> – קוֹלוֹ כְּנֶעַר – A hangja olyan volt akár egy [nagyobb] fiúé.

וּתְאָמַר אַחֲתוֹ אֶל בֵּת פְּרַעֲהַ הָאֵלֶּךְ וּקְרַאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעִבְרִית, וְחִינֵק לָךְ אֶת הַיֶּלֶד. (שמות ב, 2)

**Ekkor a nénje szólott a fáraó leányához: Elmenjek-e és hívjak számodra szoptató nőt a héber asszonyok közül, hogy táplálja számodra a gyermeket? (2Mózes 2:7.)**

– **...a héber asszonyok közül...**<sup>79</sup> – שֶׁחֲזִירְתוֹ עַל מִצְרַיִת הַרְבֵּה לִינֵק – [Ez azt tanítja,] hogy [a fáraó leánya] körbe adta őt [Mózes] sok egyiptomi nőnek, hogy megszoptassák, – וְלֹא יִנֵּק – de [Mózes] nem volt hajlandó szopni, – לְפִי שֶׁהָיָה – mert úgy volt elrendelve, hogy ő majd az Isteni Jelenléttel fog beszélni.<sup>80</sup>

וּתְאָמַר לָהּ בֵּת פְּרַעֲהַ לְכִי, וּתְלַךְ הַעֲלָמָה וּתְקַרְאָהּ אֶת אִם הַיֶּלֶד. (שמות ב, 3)

**És felelt neki a fáraó leánya: Menj! És ment a hajadon és hívta a gyermek anyját. (2Mózes 2:8.)**

– **...És ment a hajadon...** – הָלְכָה בְּזִרְיוֹת וְעֲלָמוֹת – Olyan buzgalommal és lendületességgel ment, – כְּעֵלָם – akár egy fiatalember.

וּתְאָמַר לָהּ בֵּת פְּרַעֲהַ הִילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינֵקְהוּ לִי וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת שְׂכָרְךָ, וּתְקַח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וְתִנְיָקְהוּ. (שמות ב, 4)

<sup>78</sup> De hát nem csupán egy csecsemő volt még?

<sup>79</sup> Honnét tudta, hogy egy héber asszonyra van szükség?

<sup>80</sup> Az Örökkévaló azt mondta: „egy olyan száj, amely majd a Schiná-val fog beszélni, hogyan szophatna egy tisztátalan forrásból?” (Talmud, Szotá 12b.).

**És mondta neki a fáraó leánya: Vedd ezt a gyermeket és tápláld őt nekem, és én megadom a te béredet; és a nő vette a gyermeket és táplálta őt. (2Mózes 2:9.)**

הַיְלִיכִי – ...**Vedd ezt a gyermeket...** – נִתְנַבְּאָה וְלֹא יָדָעָה מַה נִתְנַבְּאָה – Tudtán kívül profétált: – הֵי שְׁלִיכִי – „Itt van az, ami a tiéd!”<sup>81</sup>

וַיִּגְדַּל הַיְלֵד וַתִּבְּאֶהוּ לְבַת פַּרְעֹה וַיְהִי לָהּ לְבֵן, וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן הַמַּיִם מִשִּׁיתָהּ. (שמות ב, י)

**És felnőtt a gyermek és elvitte őt a fáraó leányához és az ő fia lett és elnevezte Mózesnek és mondta: Mivelhogy a vízből mentettem meg őt. (2Mózes 2:10.)**

מִשִּׁיתָהּ – ...**[a vízből] mentettem meg őt (mösitihu).** – כְּתַרְגוּמוֹ שֶׁחֻלְתִּיהָ – Onkelosz fordításában: *söchálité*, – הוּא לְשׁוֹן הוֹצָאָה בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי – ami arámiul „kihúzás”-t jelent, – כְּמִשְׁחַל בִּינִיתָא מִחֻלְבָּא – [mint a] „mint az, aki hajszálat húz ki (kömischál) a tejből” [talmudi szövegrészben]<sup>82</sup>. – וּבְלִשׁוֹן עִבְרִי מִשִּׁיתָהּ לְשׁוֹן הִסְירוּתָיו – Héberül a *mösitihu* azt jelenti: „Eltávolítottam őt,” – כָּמוֹ לֹא יָמוּשׁ – mint a „ne távozzék (jámus)” [szövegrészben].<sup>83</sup> – [Vagy:] „nem mozdultak (másu).”<sup>84</sup> – וַאֲנִי אוֹמֵר – Ezt a jelentést tulajdonítja [a *מש* gyöknek] Menáchem.<sup>85</sup> – Az én véleményem azonban az, – שְׁאֵינִי מִמַּחְבְּרַת מִשׁ וְיָמוּשׁ – hogy [a *mösitihu* szó] nem a *más*-ból vagy a *jámus*-ból származik, – אֲלָא מִגְזֵרַת מִשָּׁה – hanem a *máso* gyökből, – וְכֵן יִמְשְׁנֵי מַמַּיִם רַבִּים – ami „kihúzást/kivonást” jelent. – Hasonlóan: „kiemel (*jámséni*) a rengeteg vizekből.”<sup>86</sup> – שְׁאֵלוֹ הָיָה מִמַּחְבְּרַת מִשׁ – Ha ugyanis [a *mösitihu*] a *más* gyökből származna, – לֹא יִתְכַּן לִוְמֵר מִשִּׁיתָהּ – helytelen lenne azt mondani, hogy *mösitihu*,<sup>87</sup> – אֲלָא הַמִּישׁוּתִיהוּ – hanem [azt kellene] inkább, hogy *hámisotihu*,<sup>88</sup> – כַּאֲשֶׁר יֵאמֵר מִן קַם הַקִּימוּתִי – éppen úgy, ahogyan, [mint azt fentebb már mondtam,] a *kám* (keletkezik) gyökből a *hákimoti* (létesíttem) – וּמִן שֶׁב הַשִּׁיבוּתִי – és a *sáu*-ból a *hásivoti* (visszatérésre készítettem) – וּמִן בֵּא הַבִּיאוּתִי – és

<sup>81</sup> A *hélichi* két szóként is értelmezhető: *hé lich* – „íme a tiéd”.

<sup>82</sup> *Bráchot* 8a.

<sup>83</sup> *Jósuá* 1:8.

<sup>84</sup> *4Mózes* 14:44., azaz „nem távoztak”.

<sup>85</sup> A több mint ezer esztendővel ezelőtt írt *Máchberet*-ben, amely egyike a legkorábbi bibliai szótáraknak.

<sup>86</sup> *2Sámuel* 22:17.

<sup>87</sup> Ami egy *kál* alak.

<sup>88</sup> *Hif'il*-ben, azaz műveltető alakban. *Mösitihu* azt jelentené, hogy távozni, a *hámisotihu* viszont azt, hogy távozásra készíteni, azaz kihúzni/kivonni.

a *uá*-ból a *hávioti* (hoztam); – אוּ מִשְׁתִּיהוּ – vagy [egy másik *hifil* alakot,] a *mástihu*-t [kellene használni], – כָּמוֹ וּמִשְׁתִּי אֶת עֵוֹן הָאָרֶץ – mint az „eltörölöm ennek az országnak a bűnét” [szövegrészben],<sup>89</sup> – אֲבָל מִשְׁתִּי – míg a *másiti* alakot – אֵינוֹ אֶלָּא מְגֻזְרַת תִּיבָה – csakis olyan szóból lehet származtatni, amelynek igéjében van egy ה betű a [gyök]szó végén. – כְּגֹן מִשָּׁה בְּנָה עֲשֶׂה צְוָה פָּנָה – Például: *másá, báná, ászá, civá, páná*; – כְּשִׁיבוֹא לֹאמַר בְּהֵם פְּעַלְתִּי – egyes szám első személyben – תְּבֵא הַיּוֹד בְּמִקּוֹם הָאֵל – a ה helyére י kerül, – כָּמוֹ עֲשִׂיתִי בְּנִיתִי פְּנִיתִי צְוִיתִי – mint az *ásziti* (csináltam); a *bániti* (építettem); a *pániti* (odafordultam); [vagy] a *civiti* (parancsoltam) [szavak esetében].

וַיְהִי בַיָּמִים הֵהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אָחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם, וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֶחָיו. (שמות ב, יא)

**És történt azokban az időkben, midőn Mózes felnőtt, hogy kiment testvéreihez, és belelátott nehéz robotmunkájukba, és látta, amint egy egyiptomi férfi ver egy héber férfiút testvérei közül.** (2Mózes 2:11.)

וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה – **...Mózes felnőtt...** – וַיֵּרָא אֶל כָּבֵד כְּתָב – Hát nem szerepelt már az előbb, hogy – וַיִּגְדַּל הַיָּלֵד – „És felnőtt a gyermek”?<sup>90</sup> – אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אֶלְעָזָר – Jehudá rabbi, Iláj rabbi fia, azt mondta: – הָרֵאשׁוֹן לְקוֹמָה – Az első utalás a magasságára történik, – וַיִּשְׁנֵי לְגִדְלָה – a második pedig [személyiségének] kimagasló mivoltára, – שְׁמֵנָהּ פְּרַעֲוֵה עַל בֵּיתוֹ – hiszen a fáraó házának [felügyelőjévé] nevezte ki őt (Mózes).

**...és belelátott nehéz robotmunkájukba...** – נָתַן עֵינָיו וְלָבוֹ – [Jelentése:] Szemét és szívét annak szentelte, – לְהִיּוֹת מְצַר עֲלֵיהֶם – hogy átérezze nyomorúságukat.

**...egy egyiptomi férfi...** – נוֹגֵשׁ הָיָה – Ez a rabszolghajcsárók egyike volt.<sup>91</sup> – מְמַנְהָ עַל שׁוֹטְרֵי יִשְׂרָאֵל – Ő felügyelte az izraelita rendőröket, – וַיִּהְיֶה וְהָיָה – és [már] kakaskukorékoláskor felébresztette őket, hogy [megkezdjék] szolgálatukat.

**...ver egy héber férfiút testvérei közül.** – מִלְקָהּ וְרוּדָהּ – Ütlegelte és sanyargatta őt. – וּבְעֵלָהּ שֶׁל שְׁלוֹמִית בַּת דְּבָרִי הָיָה – [Az áldozat] Slomitnak, Divri leányának volt a férje, – וַנִּתֵּן עֵינָיו בָּהּ – és [az egyiptominak] nagyon tetszett [az asszony]. – וּבְלִילָהּ הֶעֱמִידוּ – [Az egyiptomi] éjjel felébresztette [a férjét], – וְהוֹצִיאֻהוּ – és kényszerítette, hogy elhagyja a házat. – וְהוּא חֹזֵר וְנִכְנַס לְבֵית – Akkor [az egyiptomi] visszatért, belépett a házba, – וַיָּבֵא עַל אִשְׁתּוֹ – és magáévé tette a

<sup>89</sup> Zechárjá 3:9.

<sup>90</sup> 10. vers.

<sup>91</sup> Rási ezt abból a tényből vezeti le, hogy a „...látta, amint egy egyiptomi férfi...” vers közvetlenül a „...belelátott nehéz robotmunkájukba...” verset követően szerepel.

feleségét, – כְּסִבּוּרָהּ שֶׁהוּא בְּעֵלָהּ – miközben [az asszony] azt hitte, hogy a férje az. – וְחֹזֵר הָאִישׁ לְבֵיתוֹ – Az [izraelita] férfi hazatért, – וְהִרְגִישׁ בְּדָבָר – és megérezte, mi történt. – וּכְשֶׁרָאָה אוֹתוֹ מִצְרֵי – Amikor az egyiptomi rájött, – וְהִרְגִישׁ בְּדָבָר – hogy a férfi megérezte, mi történt, – הָיָה מְבֹהוּ וְרוֹדְהוּ כָּל הַיּוֹם – egész nap ütlegette és sanyargatta őt.

וַיִּפֶן כֹּה נֹכַח וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ, וַיֵּן אֶת הַמִּצְרֵי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל. (שמות ב, יב)

**És fordult jobbra és balra és látta, hogy nincs ott senki más és lesújtotta az egyiptomit és elrejtette a homokban. (2Mózes 2:12.)**

מָה עָשָׂה לוֹ – Átlátta, – רָאָה – **És fordult jobbra és balra...**<sup>92</sup> – וַיִּפֶן כֹּה נֹכַח – hogy mit tett [az egyiptomi] vele<sup>93</sup> otthonában, – וַיִּמָּה עָשָׂה לוֹ בַּשָּׂדֶה – és hogy mit tett vele a mezőn. – וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ – De [a vers] egyszerű jelentése szerint – כְּמִשְׁמַעוֹ – [értelmezhető] szó szerinti jelentése szerint is.<sup>94</sup>

עֲתִיד לְצֵאת מִמֶּנּוּ – **...és látta, hogy nincs ott senki más...**<sup>95</sup> – וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ – Akinek tőle<sup>96</sup> kellene leszármaznia, – וְשִׁיתְגִּיר – [és] aki áttérhetne [a judaizmusra].

וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהַיּוֹם הַשֵּׁנִי אֲנָשִׁים עֲבָרִים נֹצִים, וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תִּפְּהָ רַעְךָ. (שמות ב, יג)

**És kiment a második napon, és íme két héber férfiú civakodott egymással, és szólt a bűnösnek: Miért bántod felebarátodat? (2Mózes 2:13.)**

דָּתָן וְאַבְיָרָם – [Ők voltak] Dátán és Ávirám.<sup>97</sup> – הֵם שֶׁהוֹתִירוּ מִן הַמָּן – Ők voltak azok, akik hagytak másnapra a manából.<sup>98</sup>

מְרִיבִים – **...civakodott...** – [nicim azt jelenti, hogy] összevitatkoztak.

<sup>92</sup> A *vájifen* jelentheti azt, hogy 1. valaki a figyelmét fordítja valami felé, vagy 2. szó szerinti azt, hogy a testével fordul egy adott irányba.

<sup>93</sup> Azaz a héber férfiúval.

<sup>94</sup> Vagyis, hogy ténylegesen ide-oda fordult a testével; körülnézett.

<sup>95</sup> Elvileg ezt is lehet szó szerint értelmezni, de hogyan lehet értelmezni az előző Rási-kommentár első magyarázata szerint?

<sup>96</sup> Vagyis az egyiptomitól.

<sup>97</sup> A Szentírás többször is használja az *ánásim* szót Dátánra és Ávirámra utalva; lásd lentebb 16:20. és 4Mózes 16:26.

<sup>98</sup> Lentebb 15:20.

אָף עַל פִּי שְׁלֵא הִכְהוּ – Noha még nem ütötte meg a másikat, – נִקְרָא רָשָׁע – mégis bűnösként említi [a Szentírás] – בְּהִרְמַת יָד – [pusztán azért], mert kezét emelt [a másikra, hogy megüsse].

רָשָׁע – ...**felebarátodat.**<sup>99</sup> – רָשָׁע כְּמוֹתְךָ – [Vagyis:] „Ő is ugyanannyira bűnös, mint te.”

וַיֹּאמֶר מִי שְׂמַנְךָ לְאִישׁ שׁוֹר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הִלְהַרְגֵנִי אַתָּה אִמְרָה כְּאִשׁוֹר הִרְגָתָ אֶת הַמִּצְרַיִם, וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אַכֵּן נֹדַע הַדְּבָר. (שמות ב, יד)

**Az így szólt: Ki tett téged férfiúvá, úrrá és bíróvá felettünk? Talán engem is meg akarsz ölni a szavaddal, amint megölted az egyiptomit? És félelem fogta el Mózeset, és szólt: Bizonyosan ismertté lett már a dolog! (2Mózes 2:14.)**

וְהִרֵי עוֹדֶךָ נַעַר – ...**Ki tett téged férfiúvá...** – hiszen még fiatal vagy.

...**vajon engem is meg akarsz ölni a szavaddal...** – הִלְהַרְגֵנִי אַתָּה אִמְרָה – Innen tanuljuk, – מִכַּאֵן אָנוּ לְמַדִּים – שְׁהִרְגוּ בְּשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ – hogy az Örökkévaló legszentebb Nevének kiejtésével ölte meg Mózes az egyiptomit.

...**És félelem fogta el Mózeset...** – כִּפְשׁוֹטוֹ – Szó szerint, ez az egyszerű magyarázat. – וּמִדְרָשׁוֹ – És a Midrás szerint: – דָּאָג לוֹ – Aggódott, – עַל – שָׂרָאָה בִּישְׂרָאֵל רָשָׁעִים – mert látott a héberek között gonoszokat, – דִּלְטוּרִין – besúgókat – אָמַר – és azt mondta: – מַעֲתָה שְׂמָא אֵינָם רְאוּיִין – „Hátha mostantól nem méltók rá, – לְהִגָּאֵל – hogy megváltassanak [Egyiptomból]?”

...**ismerté lett már a dolog!** – כְּמִשְׁמָעוֹ – Szó szerint, ez az egyszerű magyarázat. – וּמִדְרָשׁוֹ – És a Midrás szerint: – לִי הַדְּבָר שֶׁהֵייתִי תְּמַה עָלָיו – Megtudtam a választ csodálkozásom tárgyára: – מָה הִטָּאוּ יִשְׂרָאֵל – „Mit vétkezett Izrael – מִכָּל שְׁבַעִים אַמּוֹת – az összes hetven nép közül [mely a világon létezik], – אֲבָל רוּאָה אֲנִי שֶׁהֵם – hogy ilyen keményen kell dolgoznia?” – דֵּה מִשְׁמָע מָרְאָה לְכֹן – De most már látom, hogy megérdemlik [mivel gonoszak vannak köztük].

וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲוֹה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֶשׁ לְהַרְגֵּהוּ אֶת מֹשֶׁה, וַיִּכְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲוֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּעָרָה. (שמות ב, טו)

**És midőn a fáraó meghallotta ezt a dolgot, azon volt, hogy megölje Mózeset. De Mózes elmenekült a fáraó elől és tanyázott Midján országában és leült egy kútnál. (2Mózes 2:15.)**

<sup>99</sup> A réa szó egyenlőségjelet tesz a két személy közé.



– **וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה – És midón a fáraó meghallotta...**<sup>100</sup> – **וְהֵם הִלְשִׁינוּ עָלָיו – Ők**<sup>101</sup> informálták.

**מָסְרוּ לְקֹוסְטִינֶר – ...azon volt, hogy megölje Mózes...** – **וְלֹא שָׁלְטָה בּוֹ הַחֶרֶב –** de a kard nem fogott rajta.<sup>102</sup> – **הוּא שָׁאֲמַר מֹשֶׁה –** Erre utalt Mózes, amikor azt mondta:<sup>103</sup> – **וַיִּצְלַנִי מִחֶרֶב פַּרְעֹה –** „[Az Örökkévaló] megmentett a fáraó kardjától.”

**וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן – ...és tanyázott Midján országában...** – **נִתְעַכֵּב שָׁם –** [Itt a *vájésev* azt jelenti, hogy] ott maradt,<sup>104</sup> – **כְּמוֹ וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב –** mint az „És Jákób lakott” [szövegrészben].<sup>105</sup>

**וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר – ...és leült egy kútnál.** – **לָשׁוֹן יִשִּׁיבָה –** [Itt a *vájésev*] „ülni” értelemben [szerepel]. – **לָמַד מֵיַעֲקֹב –** [Mózes ugyanis] tanult Jákób [esetéből], – **שֶׁנִּזְדַּוְּג לּוֹ זְוִיגוֹ מִן הַבְּאֵר –** aki a kútnál talált rá [élete leendő] párjára.<sup>106</sup>

**וּלְכֹהֵן מִדְיָן שִׁבְעַת בָּנוֹת, וַתְּבֹאנָה וַתְּדַלְּנָה וַתִּמְלְאנָה אֶת הַרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבֵיהֶן.**  
(שמות ב, טז)

**Midján papjának hét leánya volt és ők eljöttek és vizet merítettek és megtöltötték a vályúkat, hogy megittassák atyjuk juhait. (2Mózes 2:16.)**

**וּלְכֹהֵן מִדְיָן – Midján papjának...** – **רַב שְׁבָהֶן –** [A *kohén midján* kifejezés azt jelenti, hogy korábban] ő volt a vezetőjük. – **וּפָרַשׁ לוֹ מִעֲבוּדָה זָרָה –** [Ám egy idő után] elhagyta a bálványimádást, – **וַנְדוּהוּ מֵאֶצְלָם –** mire [a midjániták] száműzték őt.

**אֶת בְּרִיכוֹת מְרוּצוֹת הַמַּיִם – ...és megtöltötték a vályúkat...** – **אֶת הַרְהָטִים –** [hárhátim itt] azokat a folyóvízzel<sup>107</sup> teli medencéket [jelenti], – **הָעֲשׂוּיֹת בְּאֶרֶץ –** amelyek a földbe voltak vájva.

**וַיָּבֹאוּ הָרְעִים וַיִּגְרָשׁוּם, וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעַן וַיִּשְׁקֶן אֶת צֹאנָם.** (שמות ב, יז)

**És jöttek a pásztorok és elűzték őket, de Mózes felemelkedett és segítségükre kelt és megitta nyájukat. (2Mózes 2:17.)**

<sup>100</sup> Kitől?

<sup>101</sup> Dátán és Ávirám.

<sup>102</sup> A Midrás rábá (7:4.) elbeszéli, hogy Mózes nyaka egy csoda folytán egyszeriben márvány keménységűvé vált, s így nem fogott rajta a kard éle.

<sup>103</sup> Lentebb 18:4.

<sup>104</sup> Vagyis a maradni, tartózkodni, lakni és nem az ülni értelmében szerepel.

<sup>105</sup> 1Mózes 37:1.

<sup>106</sup> Lásd *uo.* 29:2.

<sup>107</sup> A héber *ricá* – rohanás, sietés – arámiul *ráhát* (lásd 1Mózes 18:7.).

ויגִדְּשׁוּם – ...és elúzték őket... – מפְּנֵי הַנְּדוּי – [Jitró] száműzetése miatt.

וּתְבֹאֲנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן, וַיֹּאמֶר מְדוּעַ מֵהֲרַתָּן בֹּא הַיּוֹם. (שמות ב, יח)

**És midőn hazaértek a leányok atyjukhoz, Reúélhez, ez így szólt: Miért érkeztetek ilyen korán haza a mai napon? (2Mózes 2:18.)**

וּתְאִמְרֶן אִישׁ מִצְרִי הֲצִילָנוּ מִיַּד הָרַעִים, וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁקֶן אֶת הַצֹּאן. (שמות ב, יט)

**És feleltek: Egy egyiptomi férfiú megmentett bennünket a pásztorok kezéből és vizet is merített számunkra és megittatta a juhokat. (2Mózes 2:19.)**

וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֵהְתִּיּוֹ וְאִיוֹ, לָמָּה זֶה עֹבְדֶתֶן אֶת הָאִישׁ קְרָאָן לוֹ וַיֹּאכֵל לֶחֶם. (שמות ב, כ)

**Ő pedig szólt leányaihoz: Merre van ő, miért hagytátok el azt a férfiút? Hívjátok ide, hogy egyék kenyeret! (2Mózes 2:20.)**

הַפִּיר בּוֹ שֶׁהוּא מוֹרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב – ...miért hagytátok el... – לָמָּה זֶה עֹבְדֶתֶן – Ráeszmélt, hogy [a férfi] Jákob leszármazottja, – שֶׁהֵמִים עוֹלִים לְקִרְאָתוֹ – akihez felemelkedik a víz [ahogy a Nílus vize Jákobnak].<sup>108</sup>

שָׁמָּא יִשָּׂא אַחַת מֵכֶם – „Talán feleségül veszi egyikőtöket”, – כִּמָּה דָּאֵת אָמַר – „Kenyér” alatt az ember feleségét értve,] ahogy az Írás mondja:<sup>109</sup> – כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל – „...csakis a kenyérré, amit evett.”

וַיֹּאֵל מֹשֶׁה לְשִׁבְתָּ אֶת הָאִישׁ, וַיִּתֵּן אֶת צַפְרָה בְּתוֹ לְמֹשֶׁה. (שמות ב, כא)

**És beleegyezett Mózes, hogy ott lakjék a férfiúnál, és ő leányát, Cipórárt feleségül adta Mózesnek. (2Mózes 2:21.)**

וַיֹּאֵל – És beleegyezett... – כְּתִרְגוּמוֹ – A (*vájoel*) jelentése az, ahogyan Onkelosz fordítja.<sup>110</sup> – וְדוּמָה לוֹ – Hasonlóan: – הוֹאֵל נָא וְלִי – „Kérlek, egyezz bele (*hoel*), és hálj itt az éjjel”<sup>111</sup> – וְלוֹ הוֹאֵלְנוּ – [vagy:] „Bárcsak megelégedtünk volna [azzal]”<sup>112</sup> – הוֹאֵלְתִּי לְדַבֵּר – [vagy:] „én vállaltam, hogy beszélek.”<sup>113</sup> – וּמְדַרְשׁוֹ לְשׁוֹן

<sup>108</sup> Lásd az 1Mózes 47:10-hez írt Rási-kommentárt.

<sup>109</sup> 1Mózes 39:6. – utalás Potifár feleségére.

<sup>110</sup> *Ucvi* – hozzájárult, beleegyezett.

<sup>111</sup> *Bírák* 19:6.

<sup>112</sup> *Jósuá* 7:7.

אָלָה – Ám a Midrás [a *vájoel*-t] az *álá* gyökből fordítja, – נִשְׁבַּע לוֹ – [azaz Mózes] megesküdött neki (Jitrónak), – שְׁלֵא יָזוּז מִמִּדְיָן – hogy nem mozdul el Midjából, – כִּי אִם בְּרִשׁוֹתוֹ – hacsak nem kapja meg hozzá [apósa] engedélyét.

וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גֵרְשֹׁם, כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרִיהָ. (שמות ב, כב)

**És az asszony fiút szült és elnevezte őt atyja Gérsómnak, mert mondta: „Gér” jövevény voltam idegen földön. (2Mózes 2:22.)**

וַיְהִי בַיָּמִים הַרְבֵּיִם הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה וַיִּזְעָקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבָדָה. (שמות ב, כג)

**És történt hosszú idő elteltével, hogy meghalt Egyiptom királya és Izrael fiai felsóhajtottak a rabszolgamunkából és feljajdultak és fohászkodásuk felszállt az Istenhez a rabszolgaságból. (2Mózes 2:23.)**

שָׁהָיָה מֹשֶׁה גֵּר – És történt hosszú idő elteltével... – וַיְהִי בַיָּמִים הַרְבֵּיִם הָהֵם – Amely idő alatt Mózes Midjában lakott,

וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְתַשׁוּעָה – hogy meghalt Egyiptom királya, – וַיִּזְעָקוּ מִן הָעֲבָדָה – és az izraelitákat meg kellett szabadítani,

וַיִּזְעָקוּ מִן הָעֲבָדָה – **Mózes pedig legeltette [apósának, Jitrónak, Midján papjának juhait], stb.** – וַיָּבֵאתָ תְּשׁוּעָה עַל יָדוֹ – és a megszabadítás az ő révén érkezett. – וַיִּלְכְּךָ נִסְמְכוֹ פְּרָשִׁיּוֹת הַלְלוּ – És ezért kerültek ezek a fejezetek egymás mellé.

וַיִּזְעָקוּ מִן הָעֲבָדָה – **...hogy meghalt (vájámát) Egyiptom királya...**<sup>114</sup> – נִזְעָקוּ – [A *vájámát* itt azt jelenti, hogy] leprás lett<sup>115</sup>, – וַיִּזְעָקוּ מִן הָעֲבָדָה – [és emiatt] izraelita csecsemőket mérszárolt le, – וַיִּזְעָקוּ בְּדָמָם – és a vérükben fürdött.

וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב. (שמות ב, כד)

**És Isten meghallotta jajkiáltásukat és megemlékezett Isten a szövetségéről, Ábrahámról, Izsákról és Jákobról. (2Mózes 2:24.)**

<sup>113</sup> 1Mózes 18:27.

<sup>114</sup> A *vájámát* szót itt nem lehet szó szerint értelmezni, hiszen ha ténylegesen meghalt volna, miért jajdultak volna fel az izraeliták? Hisz akkor éppen hogy örvendezniük kellett volna!

<sup>115</sup> A leprát a Talmud a halálhoz hasonlítja (Nödárim 64b.).

**נִאָקְתָם – ...ajkiáltásukat... – צַעֲקָתָם** – [náákátám azt jelenti:] a nyögésüket. – וְכֵן מַעִיר מִתִּים יִנְאָקוּ – Hasonlóan: „A városban haldoklók nyögnek (jináku).”<sup>116</sup>

**אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם – ... a szövetségéről, Ábrahámról, [Izsákról és Jákobról]. – עַם אַבְרָהָם** – [et Áváráhám itt azt jelenti:] Ábrahámmal [Izsákkal és Jákobbal kötött szövetségéről].

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֵּדַע אֱלֹהִים. (שמות ב, כה)

**És látta Isten Izráel gyermekeit, és tudomást vett róluk Isten.** (2Mózes 2:25.)

**וַיֵּדַע אֱלֹהִים – ...és tudomást vett róluk Isten.** – וַיֵּדַע אֱלֹהִים לֹב – [Azaz] odafigyelt rájuk, – וְלֹא הֵעֲלִים אֶת עֵינָיו – és [többé nem] vette semmibe őket.

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתָנוֹ פֶּהֶן מִדְיָן, וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֲרֵבָה. (שמות ג, א)

**Mózes pedig legeltette apósának, Jitrónak, Midján papjának juhait és terelte a nyáját a pusztaságon túl és elérkezett Isten hegyéhez, Hórébhez.** (2Mózes 3:1.)

**אַחַר הַמִּדְבָּר – ...a pusztaságon túl... – לְהִתְרַחֵק מִן הַגִּזְל –** Hogy távol tartsa magát a tolvajlástól, – וְשָׁלֵא יִרְעוּ בַּשְּׂדוֹת אַחֲרֵיהֶם – mert így [a juhok] nem fogják mások földjét lelegelni.

**אֶל הַר הָאֱלֹהִים – ...Isten hegyéhez...<sup>117</sup>** – עַל שֵׁם הָעֵתִיד – A későbbi történések miatt nevezték így.<sup>118</sup>

וַיֵּרָא מִלְּאֲךָ יְהוָה אֵלָיו בְּלִבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה, וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בַּעַר בְּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינּוּ אֶכְלָ. (שמות ג, ב)

**És megjelent neki az Örökkévaló angyala tűzlángban a csipkebokor közepéből, és látta, hogy íme a túskebokor tűzben ég, és a túskebokor el nem hamvad.** (2Mózes 3:2.)

**בְּלִבַּת אֵשׁ – ...tűzlángban... – בְּשִׁלְהֶבֶת אֵשׁ – [bölábát és azt jelenti:] a tűz lángjában, – לְבוֹ שֵׁל אֵשׁ – [azaz] a tűz „szívében,” – כְּמוֹ לֵב הַשְּׂמִים –** mint az „ég szívéig”<sup>119</sup> – בְּלֵב הָאֵלֶּה – vagy a „tölgyfa szívében [vagyis koronájában]”

<sup>116</sup> Jób 24:12.

<sup>117</sup> Azaz a Szinájhoz.

<sup>118</sup> Lásd Rásinak az 1Mózes 2:14-hez írt kommentárját.

<sup>119</sup> 5Mózes 4:11.

[szövegrészekben].<sup>120</sup> – וְאַל תִּתְמָה עַל הַתִּי"ו – És ne csodálkozz a [látszólag felesleges] *táv*-on, – שֵׁשׁ לָנוּ כִּיּוֹצֵא בוּ – mivel találunk hasonló példákat [a Szentírásban]: – מָה לְכַתֵּךְ אֶמְלֶה לְכַתֵּךְ – „Mennyire epekedett a szíved (*libátech*)!”<sup>121</sup>

**מתוך הסנה – ...a csipkebokor közepéből...**<sup>122</sup> – וְלֹא אֵילָן אַחֵר – És nem egy másik fa [közepéből], – מִשּׁוּם – [mégpedig] amiatt [a gondolat miatt, amely a következő versben<sup>123</sup> fejeződik ki]: – עִמּוֹ אֲנִי בְּצָרָה – „[Én, az Örökkévaló,] vele<sup>124</sup> leszek a nyomorúságban.”

**אֶפֶל – ...el [nem] hamvad.** – נֶאֱכַל – [Azaz] elemésztődik. – כִּמּוֹ לֹא עֲבַד בָּהּ – [Az ige itt olyan alakban szerepel,] mint az „amely még nem dolgozott (*ubád*)”<sup>125</sup> – אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם – [vagy az] „amelyből vétetett (*lukách*)” [szövegrészben].<sup>126</sup>

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה, מִדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה. (שמות ג, ג)

**És szólt Mózes: Hadd fordulok el, hogy szemléljem ezt a nagy látványt, miért nem ég el a túskebokor? (2Mózes 3:3.)**

**אֶסְרָה נָא – ...Hadd fordulok el...** – אֶסְוֶרָה מִכָּאן – [Azaz] „Hadd fordulok el innét, – לְהִתְקַרֵּב לָשָׁם – hogy közelebb mehessek [a lángoló bokorhoz].”

וַיִּרְא יְהוָה כִּי סָר לְרֵאוֹת, וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲגִנִּי. (שמות ג, ד)

**És látta az Örökkévaló, hogy odatér megnézni és kiáltott feléje Isten a csipkebokor közepéből és szólt: Mózes! Mózes! Ő pedig felelt: Itt vagyok. (2Mózes 3:4.)**

וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הָלֵם, שֶׁל נִעְלִיךְ מֵעַל נִגְלִיךְ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת קִדְשׁ הוּא. (שמות ג, ה)

**És szólt: Ne közeledj ide, vesd le sarudat lábadról, mert szent föld az a hely, amelyen állsz. (2Mózes 3:5.)**

<sup>120</sup> 2Sámuel 18:14.

<sup>121</sup> Jechezkél 16:30.

<sup>122</sup> Nem lehetett volna egy fenségesebb küllemű fát választani?

<sup>123</sup> Zsoltárok 91:15.

<sup>124</sup> Vagyis Izraellel.

<sup>125</sup> 5Mózes 21:3.

<sup>126</sup> 1Mózes 3:23.

כְּמוֹ וְנָשַׁל – ...vesd le... – שְׁלוּף וְהוֹצֵא – [Azaz] „Húzd le és távolítsd el,” – הַבְּרוֹזֶל – mint az „és lecsúszik (vönásál) a vas [a nyélről]”<sup>127</sup> – כִּי יִשַׁל זֵיתֹךְ – [vagy a] „mert [az olajfa] lehullatja (jisál) bogyóit” [szövegrészekben].<sup>128</sup>

אֶדְמַת קוֹדֶשׁ הוּא – ...szent föld az...<sup>129</sup> – הַמְּקוֹם – [A hu névmás] a *hámákom* [szóra utal].<sup>130</sup>

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וַיִּסְתֵּר מִפְּנֵי כִי יִרְאֵהוּ מִהַבֵּיט אֶל הָאֱלֹהִים. (שמות ג, ו)

**És szólt tovább: Én vagyok atyád Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákób Istene! És Mózes eltakarta arcát, mert félt Isten felé tekinteni. (2Mózes 3:6.)**

וַיֹּאמֶר יְהוָה כִּי רָאִיתִי אֶת עַנְי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם, וְאֶת צַעֲקוֹתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו כִּי יִדְעֵתִי אֶת מַכְאוּבָיו. (שמות ג, ז)

**És szólt az Örökkévaló: Látva láttam népem szenvedését, amely Egyiptomban van és hallottam jajkiáltásukat gyötrőik miatt, mert ismerem fájdalmaikat. (2Mózes 3:7.)**

– Ez – כְּמוֹ וַיִּדַע אֱלֹהִים – ...mert ismerem fájdalmaikat. – כִּי יִדְעֵתִי אֶת מַכְאוּבָיו – ugyanúgy értelmezendő, mint a *vájédá Elohim*,<sup>131</sup> – כָּלוּמַר כִּי שָׁמַעְתִּי לֵב לְהִתְבוּנֵן – azaz: „Feléjük irányítottam figyelmemet, – וַיִּדְעֵת אֶת מַכְאוּבָיו – hogy megismerjem fájdalmaikat, – וְלֹא הֵעֵלְמֵתִי עֵינַי – és nem vettem semmibe [őket], – וְלֹא אֶאֱסָאֵם אֶת אֲזְנֵי – [amiképpen] a fületem sem fogom befogni, [hogy ne halljam meg] kiáltásukat.”

וַיֵּרָד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאֶרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ, אֶל מְקוֹם הַפְּנַעֲנֵי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִיטִי וְהַיְבוּסִי. (שמות ג, ח)

**És leszállottam, hogy kiszabadítsam őket Egyiptom kezéből és felhozzam abból az országból egy jó és tágas országba, egy tejjel-mézszel folyó országba, a Kanaáni, a Hitti, az Emóri, a Perizzi, a Hivvi és a Jebúszai helyére. (2Mózes 3:8.)**

<sup>127</sup> 5Mózes 19:5.

<sup>128</sup> Uo. 28:40.

<sup>129</sup> Az *ádámá* főnév nőnemű, míg a *hu* névmás hímnemű!

<sup>130</sup> Amely viszont hímnemű.

<sup>131</sup> Fentebb 2:25. lásd az ottani Rási-kommentárt.

וַעֲפָה הַגֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶה אֵלַי, וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לִתְחִיצֵים אֹתָם.  
(שמות ג, ט)

**És most, íme Izráel fiainak jajkiáltása elérkezett hozzám és láttam a kínszt, amellyel az egyiptomiak kínozzák őket.** (2Mózes 3:9.)

וַעֲפָה לְכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ, וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. (שמות ג, י)

**Most tehát jöjj, hogy elküldjelek a fáraóhoz és vezesd ki népemet, Izráel gyermekeit Egyiptomból.** (2Mózes 3:10.)

וַעֲפָה לְכָה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ – **Most tehát jöjj, hogy elküldjelek a fáraóhoz...** – וְגַם תֹּאמַר מָה תּוֹעִיל – „Ha azt mondanád: »Mi haszna lesz [annak, ha elküldesz hozzám]?« – **»és vezesd ki népemet.«** – יוֹעִילוּ דְבָרֶיךָ – [Vagyis] „A szavaid kellő hatással lesznek, – וְתוֹצִיאֵם – és ki fogod hozni őket onnét.”

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶךְ אֶל פְּרַעֲהַ, וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם.  
(שמות ג, יא)

**És felelt Mózes Istennek: Ki vagyok én, hogy elmenjek a fáraóhoz, és hogy kivezesse Izrael gyermekeit Egyiptomból?** (2Mózes 3:11.)

מִי אֲנֹכִי – **...Ki vagyok én...** – מָה אֲנִי חֹשֵׁב – Miért vagyok én olyan fontos ember, – לְדַבֵּר עִם הַמְּלָכִים – hogy királyokkal beszéljek?

וְאֶף – **...és hogy kivezesse Izrael gyermekeit...** – וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – és még ha fontos ember is lennék, – מִי לִי זְכוּת יִשְׂרָאֵל – mi Izrael érdeme, – וְשִׁיעֲשֶׂה לָהֶם גֹּס – amiért csodát tennél velük – וְאוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם – és kivezetném őket Egyiptomból?

וַיֹּאמֶר כִּי אָהֳיָה עִמָּךְ וְזָה לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ, בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה. (שמות ג, יב)

**És szólt [Isten]: Mert veled leszek, és ez legyen számodra a jel, hogy Én küldtelek: mikor kivezeted a népet Egyiptomból, ezen a hegyen fogjátok szolgálni Istent.** (2Mózes 3:12.)

וְהָשִׁיבוּ עַל רֵאשׁוֹן – **És szólt [Isten]: Mert, veled leszek...** – וַיֹּאמֶר כִּי אָהֳיָה עִמָּךְ – A feltett kérdések sorrendjében válaszolt neki.

– שְׁאֲמַרְתָּ – Kérdezted: – מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶךְ אֶל פְּרַעֲהַ – „Ki vagyok én, hogy elmenjek a fáraóhoz?” – לֹא שָׁלַחְךָ הָיָא כִּי אִם מִשְׁלִי – Nem te számítasz fontosnak, hanem Én, – **»mert veled leszek.«** – וְזָה – **...és ez...** – וְהִמְרָאָה אֲשֶׁר

– לַךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שֶׁלַחְתִּיךָ – a látvány, amit a csipkebokorban láttál – רְאִיתָ בְּסִנְיָהּ  
 ...legyen számodra a jel, hogy Én küldtelek... – וּכְדָאֵי אֲנִי לְהַצִּיל – és  
 megmenthetlek téged. – כַּאֲשֶׁר רְאִיתָ הַסִּנְיָהּ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתַי וְאֵינָנוּ אֲכַל – Láttad a  
 csipkebokrot, amint megteszi küldetését, és nem ég el, – כִּךָ תִּלְךָ בְּשְׁלִיחוֹתַי וְאֵינָךְ נִדוּק –  
 – ugyanígy menj te is a küldetésemben, és nem esik bántódásod.

– וְשִׁשְׂאֵלְתָּ – És amit kérdeztél: – מַה זְכוּת יֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל שְׁיִצְאוּ מִמִּצְרַיִם – „Mi Izrael  
 érdeme, hogy kijöhetne Egyiptomból?” – הֲבָרָה גְדוֹל יֵשׁ לִי עַל הוֹצָאָה זוֹ – Fontos tervem  
 van ezzel a kijövetellel, – מִימֵל הַהֵר עַל הַהֵר הַזֶּה – mivel meg fogják  
 majd kapni a Tórá-t ezen a hegyen, – לְסוּף שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שְׁיִצְאוּ מִמִּצְרַיִם – a harmadik  
 hónapban, miután kijöttek Egyiptomból.<sup>132</sup>

– Egy eltérő magyarázat arra, hogy: **Mert veled leszek.**  
 – וְזֶה שֶׁתִּפְצְלִיחַ בְּשְׁלִיחוֹתֶיךָ – **És ez** a tény, hogy sikerrel fogsz járnı küldetésemben,

– **לַךְ הָאוֹת – legyen számodra a jel** – עַל הַבְּטָחָה אַחֶרֶת – egy másik ígéretet  
 illetően; – שֶׁאֲנִי מְבַטֵּיחֶךָ – mert megígérem neked, – שֶׁכְּשֶׁתּוֹצִיֵּאֵם מִמִּצְרַיִם – hogy  
 amikor kihozod őket Egyiptomból, – תַּעֲבֹדוּן אוֹתִי עַל הַהֵר הַזֶּה – ezen a hegyen fognak  
 szolgálni Engem – שֶׁתִּקְבְּלוּ הַתּוֹרָה עָלֶיךָ – azáltal, hogy megkapják rajta a Tórá-t. – וְהִיא  
 הַזְכוּת הָעוֹמֶדֶת לְיִשְׂרָאֵל – Ez Izrael érdeme. – וְנִדְגַמְתָּ לְשׁוֹן זֶה מִצֵּינוּ – Találunk egy  
 hasonló mondatszerkezetet [a Szentírásban]<sup>133</sup>: – וְזֶה לַךְ הָאוֹת – „Neked pedig ezt a  
 jelet adom: – אֲכֹל הַשֶּׁנָּה סְפִיחַ וְגוֹמֵר – Ebben az évben azt eszitek, ami a tarlón nő,  
 stb.”<sup>134</sup> – מִפְּלֵת סְנַחֲרִיב – [Vagyis] Szánchéřiv [korábban említett] bukása – לַךְ  
 הָאוֹת – jelül fog szolgálni – עַל הַבְּטָחָה אַחֶרֶת – egy másik ígéret [beteljesítését] illetően:  
 – וְאֵי אֲכַרְךָ – „mert [noha] a föld [most] gyümölcstelen, – מִפְּרוֹת –  
 וְאֵי אֲכַרְךָ – én bőséggel áldom meg, ami a földből magától kihajt.”<sup>135</sup>

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנֹכִי כָּאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרָתִי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי  
 אֲלֵיכֶם, וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מַה אֲמַר אֲלֵהֶם. (שְׁמוֹת ג, יג)

**És szólt Mózes Istennek: Íme, ha én elmegyek Izráel gyermekeihez és azt  
 mondom nékik, Atyáitok Istene küldött engem tihozzátok és ők azt  
 mondják nekem: Mi a neve? – mit feleltek nékik? (2Mózes 3:13.)**

<sup>132</sup> 2Mózes 19:1.

<sup>133</sup> Jesájá 37:30. Ahol szintén egy eljövendő esemény szolgál bizonyító jelül egy még  
 későbbi esemény bekövetkeztére.

<sup>134</sup> Vagyis noha a föld még pusztá, az Örökkévaló megígéri nekik, hogy hamarosan  
 ehetnek majd abból, ami a tarlón magától kihajt.

<sup>135</sup> Magyarán Szánchéřiv eljövendő bukása jelül fog szolgálni egy még későbbi eseményre  
 vonatkozóan, amikor is a pusztá tarlón annyi gabona hajt majd ki magától, amennyi az  
 egész nép számára elegendő lesz.



וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה אֲהִיָּה אֲשֶׁר אֲהִיָּה, וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲהִיָּה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם. (שמות ג, יד)

**És szólt Isten Mózeshez: Az leszek, aki leszek (Ehje áser ehje) és mondta: Így szólj Izráel fiaihoz: Ehje küldött tihozzátok. (2Mózes 3:14.)**

אֲהִיָּה עִמָּם בְּצִרְהָ זֹאת – [Jelentése:] „Én, aki velük leszek ebben a szenvedésben – אֲשֶׁר אֲהִיָּה עִמָּם – [vagyok Az], aki velük leszek, – בְּשִׁעְבוֹד שְׂאָר מַלְכֵי־וֹת – amikor más királyságoktól alávettette élnek majd.” – אָמַר לְפָנָיו – [Mire Mózes] azt mondta Neki: – רְבוּנוּ שָׁל עוֹלָם – „Világ Ura, – מָה אֲנִי מְזַכֵּיר לָהֶם צָרָה אַחֲרַת דַּיִם – miért tennék említést [nekik] más szenvedésekről, – אָמַר לוֹ – [Isten] azt felelte neki:<sup>136</sup> – יָפָה אָמַרְתָּ – „Jól beszéltél, – כֹּה תֹאמַר וְגוֹמֵר – »Így szólj Izráel fiaihoz...«”<sup>137</sup>

וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהִיָּה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם, זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דֹּר. (שמות ג, טו)

**És újra szólt Isten Mózeshez: Ekképpen szólj Izráel fiaihoz: Az Örökkévaló, Atyáitok Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákób Istene küldött tihozzátok; amaz az én Nevem örökre és ez az Én emlékeztető nevem nemzedékről nemzedékre! (2Mózes 3:15.)**

– [A leolám szóból] hiányzik a *váv* [az *ájin* után], – לֹוֹמֵר הַעֲלִימָהוּ – [mintha csak] azt mondaná [Isten]: „Rejtsd el,”<sup>138</sup> – שְׁלֵא יִקְרָא כְּכַתְּבוּ – hogy azt<sup>139</sup> ne olvassák ki úgy, ahogy írva van.<sup>140</sup>

– [Az Örökkévaló] megtanította őt arra, hogyan kell kiolvasni [a Nevét]. – וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר – Dávid [király] is azt mondja:<sup>141</sup> – יְהִיָּה שְׁמִי לְעוֹלָם – „Neved örökkévaló, – יְהִיָּה זְכָרִי – Téged fognak emlegetni nemzedékről nemzedékre.”

<sup>136</sup> Ezt jelöli a második „Így szólj...” a versben.

<sup>137</sup> Azaz „Így szólj Izráel fiaihoz: Ehje – leszek [nem említve a második Ehjé-t] küldött tihozzátok.”

<sup>138</sup> Az *עלם* gyök azt jelenti: *elrejtteni*.

<sup>139</sup> Vagyis a Nevemet.

<sup>140</sup> Írva: *jod, hé, váv, hé*. Olvasva: *álef, dálet, nun, jod* (Talmud, *Pszáchim* 50a.).

<sup>141</sup> *Zsoltárok* 135:13.

לְךָ וְאֶסְפֹּף אֶת זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרָתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר, פָּקֹד פְּקֻדָּתִי אֶתְכֶם וְאֶת הָעֲשׂוּי לְכֶם בְּמִצְרָיִם. (שמות ג, טז)

**Menj és gyűjtsd össze Izrael véneit és mondd meg nekik: az Örökkévaló, Atyáitok Istene megjelent nékem, Ábrahám, Izsák és Jákób Istene, szólván: Megemlékeztem rólatok és arról, amit veletek művelnek Egyiptomban. (2Mózes 3:16.)**

אֶת זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל – ...Izrael véneit... – מִיְחִידִים לְיִשְׁבֵּיהֶם – [Ezek] azok [a férfiak], akiket kijelöltek a gyűléseken [való részvétellel].<sup>142</sup> – וְאֵם תֹּאמֶר – Ha azt állítanád, – זְקֵנִים סְתָם – [hogyan a zikné jisráél] bármelyik [és mindegyik] idős emberre [vonatkozik], – הֲיֵאָכֵר אֶפְשָׁר לוֹ לְאִסּוֹף – [akkor felmerül a kérdés, hogy] miképpen tudná [Mózes] összegyűjteni – זְקֵנִים שֶׁל שְׁשִׁים רְבֹוא – egy hatszázézeres [férfinépesség mindegyik] idősebb tagját?

וְאֵמַר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי, אֶל אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ. (שמות ג, יז)

**És elhatároztam: kihozlak benneteket Egyiptom nyomorúságából, a Kanaáni, a Hitti, az Emóri, a Perizzi, a Hivvi és a Jebúsi országába, a tejjel-mézzel folyó országba. (2Mózes 3:17.)**

וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ, וּבֵאתָ אִתָּהּ וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאֶמְרָתָם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרָיִים וְקָרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה גִלְכָה נָא דְרֹךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְנִזְכָּחָה לְיְהוָה אֱלֹהֵינוּ. (שמות ג, יח)

**És ők majd hallgatnak szavadra, és akkor menjetek te és Izrael vénei Egyiptom királyához és mondjátok neki: Az Örökkévaló, a héberek Istene megjelent nekünk, most tehát hadd menjünk háromnapos útra a sivatagba, hogy áldozzunk az Örökkévalónak, a mi Istenünknek. (2Mózes 3:18.)**

וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ – És ők majd hallgatnak szavadra... – מֵאֲלֵיהֶם – Saját akarattukból [azaz anélkül, hogy csodajelekre várnának]. – מִבְּיַד שְׁתֵּאֵמַר לָהֶם לְשׁוֹן זֶה – „Mihelyst ezt a kifejezést<sup>143</sup> használva szólász hozzájuk, – וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ – hallgatni fognak szavadra, – שֶׁכְּבָר סִימָן זֶה מְסוּר בְּיָדָם – mert ez a jel már átadatott nekik – וְיִמְיֹסֶף – Jákob és József által, – שֶׁבְּלִשׁוֹן זֶה הֵם נִגְאָלִים – hogy e kifejezés révén megszabadíttatnak.” – יַעֲקֹב אָמַר לָהֶם – Jákob azt mondta nekik.<sup>144</sup> – וְאֵלֵהֶם פָּקֹד

<sup>142</sup> Vagyis Izrael vezetői.

<sup>143</sup> *Pákod pákádti* – „Gondoltam rátok...” (16. vers).

<sup>144</sup> 1Mózes 50:24.

יִפְקֹד אֶתְכֶם – „...de Isten bizonyosan megemlékezik rólatok...” – יוֹסֵף אָמַר לָהֶם – József [is] azt mondta nekik:<sup>145</sup> – פִּקֹּד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם – „...Majd megemlékezik rólatok Isten...”

אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים – ...a héberek (háivrijim) Istene... – יוֹדֵי יִתְרָה – [A háivrijim-ben van] egy fölösleges י (jud), – רָמַז לְעֶשֶׂר מְכוֹת – utalásként a tíz csapásra.<sup>146</sup>

נִקְרָה עָלֵינוּ – ...megjelent (nikrá) nekünk... – לְשׁוֹן מִקְרָה – [A nikrá] a mikre (véletlen történés) szóból [származik]. – וְכֵן נִיֶּקֶר אֱלֹהִים – Hasonlóképp: „És Isten eléje tűnt (vájikár),”<sup>147</sup> – וְאָנֹכִי אֶקְרָה כֹּה – [vagy:] „...vőánochi ikáre ko.”<sup>148</sup> – אֶהָא אֱלֹהִים נִקְרָה מֵאֲתוֹ הַלּוֹם – [Jelentése:] „Ő (Isten) rám fog találni.”<sup>149</sup>

וְאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מְלַךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ, וְלֹא בְיַד חֲזָקָה. (שמות ג, יט)

**De én tudom, hogy Egyiptom királya nem fog adni benneteket távozni, hacsak nem erős kar hatalma alatt. (2Mózes 3:19.)**

לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מְלַךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ – ...Egyiptom királya nem enged benneteket távozni... – אִם אֵין אֲנִי מְרַאָה לוֹ יָדֵי הַחֲזָקָה – Hacsak meg nem mutatom neki az Én erős kezemet; – כְּלוּמַר כָּל עוֹד שְׂאִין אֲנִי מוֹדִיעוֹ – vagyis: „Amíg tudatára nem ébresztem őt – יָדֵי הַחֲזָקָה – az Én erős kezemnek, – לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם לְהִלָּךְ – ő nem enged benneteket távozni.”

לֹא יִתֵּן – ...nem fog adni (lo jitén)... – לֹא יִשְׁבּוּק – [Onkelosz fordításában:] nem fogja engedni, – כְּמוֹ עַל כֵּן לֹא נִתְתַּיֵּן – mint az „ezért nem engedtelek (nötátichá)”<sup>150</sup> – וְלֹא נִתְּנוּ אֱלֹהִים לְהַרַע עִמָּדִי – [vagy az] „Isten nem engedte, hogy velem rosszat tegyen” [szövegrészekben].<sup>151</sup> – וְכִלְזָן לְשׁוֹן נִתְיָנָה הֵם – Ezek mind adást<sup>152</sup> jelentő kifejezések.

– וַיֵּשׂ מִפְּרֵשׁ וְלֹא בְיַד חֲזָקָה – Vannak azonban mások, akik a vőlo böjád cházákát [a következőképpen] magyarázzák: – וְלֹא בְשִׁבִּיל שְׂיָדוֹ חֲזָקָה – „És nem azért, mert erős a karja,<sup>153</sup> – כִּי מֵאֲזוֹ אֲשַׁלַּח אֶת יָדֵי וְהִבִּיתִי אֶת מִצְרַיִם וְגוֹמֵר – mert »Én kinyújtom

<sup>145</sup> Uo. 25.

<sup>146</sup> Mivel a jud-nak a számértéke 10.

<sup>147</sup> 4Mózes 23:4.

<sup>148</sup> Uo. 15.

<sup>149</sup> Tehát ez az isteni kinyilatkoztatás nem előre kiszámítható módon történt.

<sup>150</sup> 1Mózes 20:6.

<sup>151</sup> Uo. 31:7.

<sup>152</sup> Azaz tk. engedély adását. Lásd Rásinak az 1Mózes 20:6-hoz írt kommentárját.

<sup>153</sup> Vagyis a fáraóé. A fáraó nem azért nem fog elengedni benneteket, mert olyan erős, hogy ezt megteheti.

karomat és sújtani fogom Egyiptomot, stb.»<sup>154</sup> – ומתרגמינן אותו – Onkelosz [ilyen értelemben] fordítja: – וְלֹא מִן קָדָם דְּחִילִיהּ תַּקִּיף – „És nem azért, mert nagy az ő hatalma.” – מִשְׁמוֹ שֶׁל רַבִּי יַעֲקֹב בְּרַבִּי מְנַחֵם – Ezt Jáákov rabbi ben Menáchem rabbi nevében – נֶאֱמַר לִי – mondták el nekem.

**וְשַׁלַּחְתִּי אֶת יָדֵי וְהִכִּיתִי אֶת מִצְרַיִם כְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם.**  
(שמות ג, כ)

**És én kinyujtom karomat és sújtani fogom Egyiptomot minden csodatételemmel, amelyeket végrehajtok benne és majd azután elbocsát titeket. (2Mózes 3:20.)**

וְנִתְתִּי אֶת חַן הָעַם הַזֶּה בְּעֵינַי מִצְרַיִם, וְהָיָה כִּי תִלְכוּן לֹא תִלְכוּ רִיקִם. (שמות ג, כא)

**És akkor kedvessé teszem ezt a népet az egyiptomiak szemében és amikor távoztok, nem fogtok távozni üresen. (2Mózes 3:21.)**

**וְשִׂאֵלָה אֲשֶׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגְרַת בֵּיתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׂמָלֹת, וְשִׂמְתֶם עַל בְּנֵיכֶם וְעַל בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶם אֶת מִצְרַיִם.** (שמות ג, כב)

**Hanem minden asszony kérni fog szomszédasszonyától és házában lakó nőtársától ezüsttárgyakat és aranytárgyakat és ruhákat és fiaitokra és leányaitokra rakjátok azokat és így vegyetek sarcot Egyiptomon. (2Mózes 3:22.)**

**...házában lakó nőtársától... – מאותה – [Vagyis] attól [a nőtől],**  
– שְׂהִיא גְרָה אִתָּה בְּבַיִת – aki vele lakik a házban.

**...és így vegyetek sarcot... – כְּתַרְגוּמוֹ וְתַרְקוּנוֹ –** Ahogyan Onkelosz fordítja: **És ürítsétek ki.** – וְכֵן – Hasonlóan: – וְנִצַּלְוּ אֶת מִצְרַיִם – „és így vettek sarcot (vájnáclu) Egyiptomon”<sup>155</sup> – וַיִּתְּנוּ אֶת עֲדָרֵם – [vagy:] „és lerakták (vájitnáclu) Izráel gyermekei ékességüket.”<sup>156</sup> – וְהִנּוּ"ן בּוֹ יְסוּד – A [szóban] szereplő nun része a gyöknek.<sup>157</sup> – וּמְנַחֵם חִבְרוֹ בְּמִחְבְּרַת צַדִּי – Menáchem azonban [ezt az igét] a Máchberetben<sup>158</sup> a cádi-val [kezdődő igék közé] sorolja<sup>159</sup>, – עַם יִצְלָ אֱלֹהִים

<sup>154</sup> Lásd a következő verset.

<sup>155</sup> Lentebb 12:36.

<sup>156</sup> Uo. 33:6.

<sup>157</sup> Vagyis a gyök: נצל.

<sup>158</sup> A Máchberet Menáchem ibn Szruk szótárának a címe.

<sup>159</sup> Vagyis Menáchem szerint az ige gyöke נצל és nem יצל.

אַתְּ מִקְנֵה אֲבִיכֶם – együtt az „Így vette el Isten atyátok jószágát” [szövegrész<sup>160</sup> *vájácél* szavával] – אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאֲבִינוּ – [vagy az] „amit Isten atyánktól elvett” [szövegrész<sup>161</sup> *hicil* szavával]. – וְלֹא יֵאָמְנוּ דְבָרָיו – [Menáchem] szavainak azonban nem adhatunk hitelt, – כִּי אִם לֹא הֵיטָה הַנּוּן יְסוּד – ugyanis ha a *nun* nem része a gyöknek – וְהִיא נְקוּדָה בְּחִירָה – és *chirik*-kel van vokalizálva, – לֹא תִהְיֶה מְשֻׁמֶת בְּלִשׁוֹן – akkor nem használható annak kifejezésére, hogy „és tenni fogsz valamit,”<sup>162</sup> – אֲלֹא בְּלִשׁוֹן וְנִפְעַלְתָּם – hanem csak arra, hogy „valami csinálva lesz veled”<sup>163</sup>, – כְּמוֹ וְנִסְחַתָּם מֵעַל הָאָדָמָה – mint a az „és ki fogtok szakíttatni (vöniszáchtém) az országból”<sup>164</sup> – וְנִתְתָּם בְּיַד אוֹיֵב – [vagy az] „és át fogtok adadni (vönitátém) az ellenség kezébe”<sup>165</sup> – וְנִגְנַפְתָּם לְפָנַי אוֹיְבֵיכֶם – [vagy az] „és vereséget szenvedtek (vönigáftém) ellenségeitek előtt”<sup>166</sup> – וְנִתְכַתְּם בְּתוֹכָהּ – [vagy az] „és megolvasztalak (vönitáchtém) benne”<sup>167</sup> – וְנִצַּלְנוּ – [vagy az] „és ezt mondjátok: Megszabadultunk (*nicálnu*)!” [szövegrészekben],<sup>168</sup> – לִישׁוֹן נִפְעַלְנוּ – [ahol az igék] jelentése: „Valami csinálva lett velünk.” – וְכָל נוּן – Míg ellenben minden *nun*, – שֶׁהִיא בְּתִיבָה לְפָרְקִים – amely időnként megjelenik egy szóban, – וְנוּפְלֵת – időnként meg kimarad, – כְּנוּן שֶׁל נוֹגֵף נוֹשֵׂא נִתְּן נוֹשֵׂךְ – mint amilyen a *nogéf* (pusztít), *noszé* (visel), *notén* (ad), *noséch* (harap) *nun*-ja, – בְּשֶׁהִיא מְדַבֶּרֶת – amikor [az ige] olyan jelentéssel szerepel, hogy – לִישׁוֹן וְנִפְעַלְתָּם – „csinálni fogtok valamit,” – הַנּוּן בְּחִטּוֹף – *svá*-val vokalizálódik, – כְּגוֹן וְנִשְׂאֲתֶם אֶת אֲבִיכֶם – pl. az „és hozzátok fel (unöszátém) atyátokat”<sup>169</sup> – וְנִתְתָּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד – [vagy] az „akkor adjátok (unötátém) nekik Gileád országát birtokul”<sup>170</sup> – וְנִמְלְתָם אֶת בְּשֵׁר עֵרְלֹתְכֶם – [vagy] „Metéljétek körül (unömáltém) előbőrötök húsát”<sup>171</sup> [szövegrészekben]. – לִכְן אֲנִי – Én éppen ezért azt mondom, – שֶׁזֹּאת הַנּוּן בְּחִירָה – hogy ez [a *nun*], amely *chirik*-kel van vokalizálva, – מִן הַיְסוּד הִיא – része a gyöknek, – וְיִסוּד שֶׁם דְּבָר נִצּוּל – és hogy [a vönicáltém szónak] ugyanaz a gyöke, mint a *nicul*-nak, – וְהוּא מִן הַלְשׁוֹנוֹת

<sup>160</sup> 1Mózes 31:9.

<sup>161</sup> Uo. 16.

<sup>162</sup> Azaz nem használható *kál* alakban.

<sup>163</sup> Azaz *nif’ál*-ban.

<sup>164</sup> 5Mózes 28:63.

<sup>165</sup> 3Mózes 26:25.

<sup>166</sup> Uo. 17.

<sup>167</sup> Jechezkél 22:21.

<sup>168</sup> Jeremiás 7:10.

<sup>169</sup> 1Mózes 45:19.

<sup>170</sup> 4Mózes 32:29.

<sup>171</sup> 1Mózes 17:11.

הַכְּבָדִים – amely [alak] egyik az [ún.] „erős” konjugációknak, – כְּמוֹ דְבוּר כְּפוּר לְמוּד – mint amilyen a *dibur* (beszéd), *kipur* (tisztulás), *limud* (tanulás). – כְּשֵׁינְדָבָר בְּלִשׁוֹן – Amikor [ezek a szavak] azt fejezik ki, hogy „és ti majd csináltok valamit,” – וּפְעֻלָּתָם – akkor *chirik*-kel lesznek vokalizálva, – כְּמוֹ וְדַבְרָתָם אֶל הַסֵּלַע – mint az „és szóljatok (*vödibártem*) a sziklához”<sup>172</sup> – וְכַפְרָתָם אֶת הַבַּיִת – [vagy] az „és hozzatok engesztelést (*vöchipártem*) e szent hajlékra”<sup>173</sup> – וְלַמְדָּתָם אוֹתָם אֶת בְּנֵיהֶם – [vagy] a „Tanítsátok (*ulimádttem*) ezekre gyermekeiteket”<sup>174</sup> [szövegrészekben].

וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא יֶאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקוֹלִי, כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ יְהוָה.  
(שמות ד, א)

**És szót emelt Mózes és mondta: De ők nem fognak hinni nekem és nem fognak hallgatni hangomra, hanem azt fogják mondani: Nem jelent meg néked az Örökkévaló! (2Mózes 4:1.)**

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה [מִזֶּה] מַה זֶה בְּיַדְךָ, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה. (שמות ד, ב)

**És szólt hozzá az Örökkévaló: Mi ez a kezvedben? És felelt: Pásztorbot. (2Mózes 4:2.)**

מִזֶּה בְּיַדְךָ – ...**Mi ez (máze) a kezvedben?...** – [A *má ze* azért] van egy szóba írva, – לְדָרוֹשׁ – hogy a következőképpen legyen magyarázható: – מִזֶּה שֶׁבְּיַדְךָ – „Azzal, ami a kezvedben van, – אֶתָּה חַיֵּב לְלָקוֹת – azzal kellene megbüntetni téged, – שֶׁחֲשַׁדְתָּ בְּכֹשֶׁרִים – mert igaz emberekre gyanakodtál.”<sup>175</sup> – כְּאָדָם שְׂאוֹמֵר – Az egyszerű jelentés szerint [úgy értelmezendő a kérdés], – מוֹדָה אֶתָּה שְׂוִי לְפָנֶיךָ אֲבֹן הַיָּד – mint amikor valaki azt kérdezi a barátjától: – „Egyetértés-e [velem] abban, hogy ez, ami itt előtted van, egy kő?” – אוֹמֵר לוֹ הֵן – „Igen,” feleli ő. – אָמַר לוֹ הָרִינִי עוֹשֶׂה אוֹתָה עֵץ – „Hát akkor most figyelj, hogyan változtatom át fává.”

וַיֹּאמֶר הֵשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיִּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיִּהְיֶה לְנַחֲשׁ, וַיִּנָּס מֹשֶׁה מִפָּנָיו. (שמות ד, ג)

**És szólt Isten: Dobd a földre. Erre a földre dobta, és az kígyóvá változott, és Mózes menekült előle. (2Mózes 4:3.)**

<sup>172</sup> 4Mózes 20:8.

<sup>173</sup> Jechezkél 45:20.

<sup>174</sup> 5Mózes 11:19.

<sup>175</sup> „Mert azt sugalmaztad, hogy Izrael fiai nem fognak hinni neked.”

**וַיְהִי לְנֹחֶשׁ – ...és kígyóvá változott...**<sup>176</sup> – רָמַז לוֹ – Így adta értésére [Isten], – שָׁסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע עַל יִשְׂרָאֵל – hogy rágalmazón beszélt Izraelről,<sup>177</sup> – וְתַפֵּשׁ – s ezzel magára vette – אֶמְנֹתוֹ שֶׁל נָחֶשׁ – a kígyó szerepét [aki rosszat mondott Istenre].<sup>178</sup>

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בַזְּנֻבוֹ, וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחְזֵק בוֹ וַיְהִי לְמִטָּה בְּכַפּוֹ. (שמות ד, ד)

**És szólt az Örökkévaló Mózeshez: Nyújtsd ki kezedet és ragadd meg farkát, és ő kinyújtotta kezét és megragadta, és újra bottá változott kezében. (2Mózes 4:4.)**

**וַיַּחְזֵק בוֹ – ...és megragadta (vájácházek)...** – לְשׁוֹן אַחֲזִינָה הוּא – [A *vájácházek* szó] megragadás-t jelent. – וְהִרְבֵּה יֵשׁ בְּמִקְרָא – A Szentírásban számos helyen [szerepel ilyen értelemben ez a szó]: – וַיַּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ – „ekkor a férfiak megragadták (*vájácháziku*) kezét”<sup>179</sup> – וְהִחְזִיקָה בְּמַבְשָׁיו – [vagy:] „és megragadj a (*vöhecheziká*) annak szemérmét”<sup>180</sup> – וְהִחְזִיקְתִּי בַזְּנֻנּוֹ – [vagy:] „megragadtam a (*vöhechezákti*) szakállánál fogva.”<sup>181</sup> – כָּל לְשׁוֹן חֲזוּק הַדְּבוּק לְבִי”ת – Ahol a *chizuk* igét a *bét* prefixum követi, – לְשׁוֹן אַחֲזִינָה הוּא – [ott az ige] megragadni értelemben szerepel.

לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב. (שמות ד, ה)

**Azért, hogy higgyék el, hogy megjelent néked az Örökkévaló, őseik Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákób Istene! (2Mózes 4:5.)**

וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הֲבֵא נָא יָדְךָ בְּחִיקְךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחִיקוֹ, וַיּוֹצֵא וְהִנֵּה יָדוֹ מְצַרְעַת כַּשָּׁלֵג. (שמות ד, ו)

**És szólt újra az Örökkévaló hozzá: Rejtsd kezedet kebledbe! – És kezét keblébe rejtette és mikor kihúzta onnan, íme keze poklossággal volt belepve, fehér volt, mint a hó. (2Mózes 4:6.)**

<sup>176</sup> Miért éppen kígyóvá?

<sup>177</sup> Amikor azt mondta: „De ők nem fognak hinni nekem.”

<sup>178</sup> Lásd 1Mózes 3:5.

<sup>179</sup> 1Mózes 19:16.

<sup>180</sup> 5Mózes 25:11.

<sup>181</sup> 1Sámuel 17:35.

**דָּרַךְ – ...poklossággal volt belepve, fehér volt, mint a hó.** – מִצְרַעַת כְּשֶׁלֶג – אם בְּהֵרַת לְבָנָה – Megszokott dolog, hogy a poklosság fehér színű, – צָרַעַת לְהֵיּוֹת לְבָנָה – [mivel más helyen is azt találjuk:] „És ha fehér a folt [testének bőrén].”<sup>182</sup> – אִךְ – בָּאוֹת זֶה רָמַז לוֹ – Ezzel a jellel is azt akarta értésére adni [Mózesnek az Örökkévaló], – שָׁלְשׁוֹן הָרַע סִפּוֹ – hogy rágalalmazón szólt, – בָּאָמְרוּ לֹא יֵאֱמִינוּ לִי – amikor azt mondta: „Nem fognak hinni nekem.” – לְפִיכֵךְ הִלְקָהּ בְּצַרְעַת – Ezért sújtotta poklossággal, – כְּמוֹ שֶׁלְקָתָהּ מִרְיָמוֹת – amiképpen Mirjámot is poklossággal sújtotta rágalmazó beszédjéért.<sup>183</sup>

**וַיֹּאמֶר הָשִׁב יָדְךָ אֶל חִיקְךָ וַיָּשִׁב יָדוֹ אֶל חִיקוֹ, וַיּוֹצֵאָהּ מִחִיקוֹ וַהֲגִיהָ שָׁבָה כְּבָשָׂרוֹ.** (שמות ד, ז)

**És szólt: Tedd vissza kezedet kebledbe! – És visszatette kezét keblébe, és amikor kihúzta kebléből, íme, az ismét olyanná lett, mint a teste.** (2Mózes 4:7.)

**...és amikor kihúzta kebléből, íme, az ismét olyanná lett, mint a teste.** – מִכַּאֵן – Ebből [a versből] arra következtethetünk, – שְׁמֵדָה טוֹבָה – hogy [amikor az Örökkévaló megmutatja] az Ő jóságának attribútumát, – מִמְהֵרָת לְבֹא – az sokkal gyorsabban jelentkezik, – מִמְדַּת – mint [amikor] büntető mivoltában [mutatkozik meg], – שְׁהָרִי בְּרֵאשׁוֹנָה – ugyanis az első alkalommal, [amikor poklosság lepte el a kezét] – לֹא נֶאֱמַר מִחִיקוֹ – nem szerepel a szövegben az, hogy „kebléből”.<sup>184</sup>

**וַהֲגִיהָ אִם לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֵת הָרֵאשׁוֹן, וְהֵאֱמִינוּ לְקֹל הָאֵת הָאַחֲרוֹן.** (שמות ד, ח)

**És úgy léssen, ha nem hisznek neked és nem hallgatnak az első jel hangjára, majd hisznek az utóbbi jel hangjára.** (2Mózes 4:8.)

**...majd hisznek az utóbbi jel hangjára.**<sup>185</sup> – מִשְׁתֵּאֱמַר לָהֶם – „Mihelyst elmondod nekik, hogy – בְּשִׁבְלֵיכֶם לְקִיתִי – »miattatok [poklossággal] sújtattam, – עַל שֶׁסִּפְרַתִּי עֲלֵיכֶם לְשׁוֹן הָרַע – amiért megrágalmaztalak titeket,» – יֵאֱמִינוּ לָךְ – hinni fognak neked, – שֶׁכָּבַד לְמַדּוֹ בְּכֵךְ – mert már van tapasztalatuk ebben, – שֶׁהִמְזַדְּוִיגִין לְהָרַע לָהֶם – [nevezetesen,] hogy azokat, akik összefognak, hogy ártsanak nekik, – לֹקִים בְּנִגְעִים – poklossággal sújtja [az

<sup>182</sup> 3Mózes 13:4.

<sup>183</sup> 4Mózes 12.

<sup>184</sup> Így jelezve, hogy a poklosság csupán azt követően lepte el Mózes kezét, hogy kihúzta kezét a kebléből. Amikor azonban meggyógyult, a szövegben az áll, hogy „kebléből” – vagyis a gyógyulás akkor történt, amikor a keze még a keblében volt.

<sup>185</sup> Miért fognak nagyobb eséllyel hinni a második jelnek?



Örökkévaló], – כַּגוֹן פְּרַעֲה וְאַבְימֶלֶךְ – mint a fáraót és Ávimelechet is,<sup>186</sup> – בְּשָׂבִיל שָׂרָה – [akik poklossággal sújtattak] Sára miatt.”

וְהִזָּה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאֲתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלְךָ וְלִקְהַת מַמְיָמֵי הַיָּאֹר וְשִׁפְכָתָּה הַיִּבְשָׁה, וְהָיָה הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיָּאֹר וְהָיָה לָדָם בַּיִבְשָׁתָּה. (שמות ד, ט)

**De ha nem hinnének e két jelnek sem és nem hallgatnának hangodra, akkor végy a folyam vizéből és öntsd a szárazföldre és léssen a víz, amelyet a folyamból veszel, vérré lesz a száraz földön. (2Mózes 4:9.)**

[Az Örökkévaló] – רָמַז לָהֶם – ...akkor végy a folyam vizéből... – [Az Örökkévaló] arra utalt nekik (az izraelitáknak), – שְׂבַמְכָה רֵאשׁוּנָה – hogy az első csapással – נִפְרַע מֵאֱלֹהוּתָם – az istenségüket fogja megbüntetni. – פִּירוּשׁ – Magyarázat: – כְּשֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִפְרַע מִן הָאֱמוּת – Amikor az Örökkévaló elégtételt vesz a népeken, – נִפְרַע מֵאֱלֹהוּתָם תְּחִלָּה – először [mindig] az istenségükön vesz elégtételt, – שֶׁהָיָה עוֹבְדִים לְנִילוּס – [és] mivel ők (az egyiptomiak) a Nílust imádták, – הַמְחִיָּה אוֹתָם – amely táplálta őket, – וְהִפְכָם לָדָם – [az Örökkévaló] vérré változtatta [a Nílus vizét].

A vöháju – וְהָיָה וְהָיָה שְׁנֵי פְעָמִים – **...és léssen a víz stb.** – A vöháju (léssen, lesz) szó kétszer [szerepel ebben a versben]: – נִרְאָה בְּעֵינַי – Nekem úgy tűnik, – אֱלוֹ נֶאֱמַר – hogy ha [a vers] így hangzana: – וְהָיָה הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיָּאֹר לָדָם – „és léssen a víz, amelyet a folyamból veszel, vérré a száraz földön,” – בַּיִבְשָׁתָּה – אֲנִי שֶׁבִּידוֹ הֵם נִהְפְּכִים לָדָם – akkor arra következtethetnék, hogy még a kezében változott át [a víz] vérré, – וְאִם כְּשֶׁיִּרְדוּ לְאָרֶץ – és amikor földet ért, – יִהְיֶה בְּהִוְיָתָן – akkor is úgy maradt,<sup>187</sup> – אָבֵל עֲכָשׁוֹ – így azonban<sup>188</sup> – מְלַמְּדֵנוּ – azt tanítja nekünk [a vers], – שֶׁלֹּא יִהְיֶה דָם – hogy [a Nílus vize] nem változik vérré, – עַד שֶׁיִּהְיֶה בַּיִבְשָׁתָּה – amíg nem érinti a szárazföldet.<sup>189</sup>

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִכִּי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשִׁים גַּם מֵאִז נִדְּבַרְךָ אֶל עַבְדְּךָ, כִּי כָבֵד פָּה וּכְבֹד לְשׁוֹן אֲנִכִּי. (שמות ד, י)

<sup>186</sup> Lásd 1Mózes 12:17., 20:17-18.

<sup>187</sup> Vagyis földet érvén sem változott vissza vízzé.

<sup>188</sup> Hogy a vöháju kétszer szerepel, azaz a szöveg vége így hangzik: vöháju lödám bájábáset.

<sup>189</sup> Arra, hogy ez miért lényeges, több magyarázat is létezik. Ezek közül az egyik szerint ha a víz már Mózes kezében vérré változott volna, akkor a szkeptikusok azt mondhatták volna, hogy Mózes elrejtett a kezében némi vörös festéket, hogy azzal hajtsa végre ezt a „csodatételt”. Emiatt volt, hogy csupán a földet érés pillanatában változott át a víz vérré.

**És szólt Mózes az Örökkévalóhoz: Kérlek, Uram, nem vagyok én a szónak embere, sem tegnap, sem tegnapelőtt, sem amióta először szoltál szolgádnak, hanem nehézajkú és nehézbeszédű vagyok én. (2Mózes 4:10.)**

גַּם מִתְּמוֹל וְגוֹמֵר – ...**sem tegnap, stb.**<sup>190</sup> – לְמַדְּנוּ – Ez azt tanítja nekünk, – הָיָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִפְּתָה אֶת מִשָּׁה – hogy teljes hét napon át – שֶׁכָּל שְׁבָעָה יָמִים – igyekezett az Örökkévaló rávenni Mózeset – בְּסִנְיָה – a csipkebokornál, – לִילְךָ – מִתְּמוֹל שְׁלֹשׁוֹם מֵאֲזוּ דְבַרְךָ הָרִי שְׁלִשָּׁה – hogy vállalja el ezt a küldetést. – בְּשִׁלְיֹחֹתוֹ – *mitmol* (sem tegnap), *misilsom* (sem tegnapelőtt) és *méáz dáberchá* (sem amióta először szoltál) három [napot] jelent, – וּשְׁלִשָּׁה גַּמְיָן רַבּוּיָין הֵם – a három *gám* pedig bővítő szó, – הָרִי שְׁשָׁה – amely [a hármat] hattá növeli; – וְהוּא הָיָה עוֹמֵד בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי – a jelen pillanat pedig már a hetedik napon volt, – כְּשֶׁאָמַר לוֹ זֹאת עוֹד – amikor [Mózes] a következővel folytatta:<sup>191</sup> – שְׁלַח נָא בֵּיַד תְּשִׁלַּח – „Kérlek, Uram, küldj bárki mást, akit küldeni akarsz!” – עַד שֶׁחָרָה בּוֹ – mígnem [az Örökkévaló] megdühödött – וְקָבַל עָלָיו – és ő (Mózes) beleegyezett. – וְכָל זֶה – Mindez [a vonakodás Mózes részéről annak volt betudható], – שְׁלֹא הָיָה רוֹצֵה – hogy nem akart – לְטוֹל גְּדֻלָּה עַל – שֶׁהָיָה גְּדוֹל הַיָּמִינוּ – aki idősebb volt nála, – וְנִבְיָא הָיָה – és aki [szintén] próféta volt, – שֶׁנֶּאֱמַר – amint írva van:<sup>192</sup> – הַנְּגִלָּה נְגִלְתִּי – „Világosan kijelentettem Magamat – אֶל בֵּית אַבְיָן – atyád háza népének,<sup>193</sup> – בְּהִיּוֹתָם בְּמִצְרַיִם – amikor Egyiptomban, [a fáraó házában] voltak”<sup>194</sup> – הוּא אֶהְרֵן – Áronra utalva ezzel. – וְכֵן – Hasonlóan:<sup>195</sup> – וְאֵנְדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ – és azt mondtam nekik: – אִישׁ שְׁקוּצִי עֵינָיו הַשְּׁלִיכוֹ – Mindenki dobja el szeme bálványát!”<sup>196</sup> – וְאוֹתָהּ נְבוֹאָה לְאֶהְרֵן נֶאֱמָרָה – És ez a prófécia Áronnak lett kijelentve.

כְּבֹד פָּה – ...**nehézajkú...** – בְּכִבְדוֹת אֲנִי מְדַבֵּר – [Azaz] nehezen beszélek. – וּבְלִשׁוֹן לַעֲזוֹ בַלְבָּב – Ófranciául *balbe* (dadogó).

**וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוּ מִי יְשׁוּם אֵלֶם אוּ חֲרַשׁ אוּ פֶקֶח אוּ עוֹר, הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה. (שְׁמוֹת ד, יא)**

<sup>190</sup> Miért sorolja fel Mózes ezeket a napokat?

<sup>191</sup> 13. vers.

<sup>192</sup> Isten embere a következőket mondta Éli főpapnak, az Örökkévaló nevében szólva.

<sup>193</sup> Azaz Áronnak, aki Éli őse volt.

<sup>194</sup> 1Sámuel 2:27.

<sup>195</sup> Egy újabb utalás Áron próféta mivoltára.

<sup>196</sup> Jechezkél 20:5-7.

**És szólt hozzá az Örökkévaló: Ki az, aki száját alkotott az embernek avagy ki teheti némává, vagy süketté, látóvá vagy pedig világtalanná? Nemde Én, az Örökkévaló? (2Mózes 4:11.)**

[Azaz] מי למדך לדבר – **...Ki az, aki száját alkotott, stb.** – מי שם פה וגומר „Ki tanított meg rá, hogyan beszélj, – כְּשֶׁהֵייתָ נִדוּן לְפָנַי פְּרַעֲהַ – amikor perbe fogtak a fáraó előtt – על המצרי – az egyiptomi miatt, [akit megöltél]?”<sup>197</sup>

[Azaz] מי עשה פרעה אלים – **...avagy ki teheti némává...** – שְׁלֹא נִתְאַמֵּן – „Ki tette némává a fáraót, – שְׁלֹא נִתְאַמֵּן – hogy ily módon nem tett semmiféle erőfeszítést – בְּמִצְוַת הַרִיגָתְךָ – [arra vonatkozóan], hogy a te kivégeztetésedre adott parancsa [teljesíttessék], – וְאֵת מִשְׁרֵתֵי חֲרָשִׁים – [és ki tette] süketté a szolgálakat, – שְׁלֹא שָׁמְעוּ בְּצִוּוֹתוֹ עֲלֶיךָ – hogy ne hallják meg [a fáraó] rád vonatkozó utasítását. – וְלֹא־סִפְקָלְטוּרִין הַהוֹרְגִים – Ami pedig a hóhérokat illeti, – מי עֲשָׂאם עוֹרִים – ki tette világtalanná őket, – שְׁלֹא רָאוּ כְּשֶׁבְרַחֲתָ מִן הַבֵּימָה – hogy ne láthassák, amikor elfutsz a vérpadtól, – וְנִמְלָטָה – s így megmenekültél?”

[Azaz] „Vajon nem Én, *akinek a Neve Örökkévaló*, – עֲשִׂיתִי כָּל זֹאת – vagyok-e az, aki mindezt cselekedte?”

וְעַתָּה לְךָ, וְאֵנִכִּי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר. (שמות ד, יב)

**Most tehát menj és én a te szájaddal leszek és tanítalak arra, hogy mit beszélj! (2Mózes 4:12.)**

וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי, שְׁלַח נָא בְּיַד תְּשַׁלַּח. (שמות ד, יג)

**És felelt Mózes: Kérlek, Uram, küldj bárki mást, akit küldeni akarsz! (2Mózes 4:13.)**

[A *bójád tislách* valójában azt jelenti:] „Annak révén, akit általában küldeni szoktál,” – והוא בְּיַד אַחֵר שֶׁתִּרְצֶה – Egy másik magyarázat: – דְּבַר אַחֵר – nevezetesen Áronnal. – אֶהְרֵן – „Valaki más révén, akit küldeni akarsz, – שְׁאִין סוֹפֵי לְהַכְנִיסָם לְאַרְצְךָ – mivel én úgysem mehetek majd be az Országba – וְלִהְיוֹת גּוֹאֲלָם לְעֵתִיד – és eljövendő megszabadítójuk sem leszek; – יֵשׁ לְךָ שְׁלוּחִים הַרְבֵּה – Neked [úgyis] annyi hírnököd van.”

וַיַּחַר אֵף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אַחִיךָ הַלֹּוֹי יִדְעָתִי כִּי דַבַּר יְדַבֵּר הוּא, וְגַם הֵנָּה הוּא יֵצֵא לְקַרְאֲתְךָ וְרֹאךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ. (שמות ד, יד)

<sup>197</sup> Fentebb 2:11-15.

**És föllobbant az Örökkévaló haragja Mózes ellen, és szólt: Vajon Áron, a lévita, nem fivéred-e? Tudom, hogy ő jól tud beszélni. Ő máris elébed indul, és midőn meglát téged, örvendeni fog szívében.** (2Mózes 4:14.)

**רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה – És föllobbant [az Örökkévaló] haragja... –** רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה – אֹמֵר – Jehosúa ben Kárchá rabbi azt mondja: – פֶּל חֲרוֹן אַף שְׁבַתוֹרָה – Valahányszor [Isten] haragja megemléttetik a Tórában, – נֶאֱמַר בּוֹ רוּשָׁם – valamiféle hatás [azaz valamiféle büntetés] említettetik meg, – וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ רוּשָׁם – jelen esetben azonban semmiféle hatásról nem tesz említést [az Írás], – וְלֹא מְצִינוּ שָׂבָא עוֹנֵשׁ – és semmiféle büntetésről nem találunk [említést], – עַל יְדֵי אוֹתוֹ חֲרוֹן – következményeként ennek a haragnak! – אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסִי – Jozsé rabbi ezt felelte neki: – אֵף בְּזוֹ נֶאֱמַר בּוֹ רוּשָׁם – Ebben az esetben is említettetik egy hatás: – הֲלֹא אֶהְרֵן אַחֲיֶךָ הַלְוִי – „Vajon Áron, a lévita, nem fivéred-e?”<sup>198</sup> – שֶׁהָיָה עֶתִיד לִהְיוֹת לְוִי – „Neki [ugyanis] eredetileg lévítának kellett [volna] lennie – וְלֹא כֹהֵן – és nem kohén-nek (papnak), – וְהִכְהֵנָה הָיִיתִי אוֹמֵר – és én [eredetileg] úgy terveztem, hogy a papság – לְצֵאת מִמֶּךָ – tőled származik majd. – אֲלֵא הוּא יְהִי כֹהֵן וְאֵתָה לְוִי – Ez azonban most már nem így lesz, – וְהָיָה כֹהֵן וְאֵתָה לְוִי – hanem inkább ő lesz kohén, te pedig lévita, – שְׁנֶאֱמַר – ahogy írva van:<sup>199</sup> – וּמֹשֶׁה – „Mózesnek pedig az Isten emberének fiai a Lévi törzséről neveztetnek”.

**...Ű máris elébed indul...**<sup>200</sup> – כִּשְׁתַּלַּךְ לְמִצְרַיִם – [A jelentése: Eléd fog menni] amint te elindulsz Egyiptomba.

**...és midőn meglát téged, örvendeni fog szívében.** – וְרִאָךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ – „Nem úgy van, mint hiszed, – שִׁיְהֵא מִקְפִּיד עֲלֶיךָ – hogy neheztelni fog rád, – וּמֹשֶׁה זָכָה אֶהְרֵן – amiért magas rangra emelkedtél.” – שֶׁאֵתָה עוֹלָה לְגִזְלָה – Ennek következményeképpen Áron kiérdemelte – לְעַדֵי הַחֹשֶׁן – a [főpap által viselt] melldísz,<sup>201</sup> – הֵנָתוֹן עַל הַלֵּב – amelyet a szív fölé helyezve [kell viselni].<sup>202</sup>

**וּדְבַרְתָּ אֵלָיו וְשָׂמַתָּ אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו, וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְעִם פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן.** (שמות ד, טו)

**Beszélgj őhöz és helyezd a szavakat szájába, én a te száddal leszek és az övével és tanítalak benneteket, hogy mit műveljete.** (2Mózes 4:15.)

<sup>198</sup> Jozsé rabbi ezt így fordítja: „Vajon nem Áron, a fivéred, a lévita?”

<sup>199</sup> 1Krónikák 23:14.

<sup>200</sup> Nem jelentheti azt, hogy: „Ő feléd tart, miközben te itt állsz.”, hiszen Áronnak ekkor még nem parancsoltatt meg, hogy induljon el (27. vers).

<sup>201</sup> 2Mózes 28:15-30.

<sup>202</sup> Jutalmul azért az örömért, amelyet szívében érzett.

וְדַבֵּר הוּא לְךָ אֶל הָעָם, וְהָיָה הוּא יְהִיָּה לְךָ לִפְנֵי וְאַתָּה תִּהְיֶה לוֹ לְאֱלֹהִים. (שמות ד, טז)

**És szóljon ő helyetted a néphez és ő legyen neked a szájad helyett, te pedig légy neki Isten helyében.** (2Mózes 4:16.)

בְּשִׁבְלֶךָ יְדַבֵּר – **És szóljon ő helyetted (lechá) a néphez...**<sup>203</sup> – וְהָיָה הוּא לְךָ אֶל הָעָם – [Lechá itt azt jelenti:] „Helyetted ő fog beszélni a néphez.” – Ez azt mutatja, – עַל כֵּן לָךְ וְלִי וְלוֹ וְלָכֶם וְלָהֶם – hogy valahányszor a löchá (neked), li (nekem), lo (neki), láchem (nektek), láhem (nekik) [névmásokat] – a הסְמוּכִים לְדַבּוֹר – a dibur [„beszéd” valamilyen] igei [alakja] előzi meg, – שְׂכַלְמָם לְשׁוֹן עַל הֵם – azok mind ál (valaki helyett) jelentést kapnak.<sup>204</sup>

לִפְנֵי הוּא לְךָ אֶל הָעָם – **...ő legyen neked a szájad helyett...** – לְמַלְיָן – [A löfe itt azt jelenti, hogy] „[ő legyen a] szószólód, – לְפִי שְׂאֵתָה כְּבַד פָּה – mivel te beszédhibás vagy.”

**...légy neki Isten...** – לְרַב וּלְשׂוֹר – [Lélohim itt azt jelenti, hogy] úr és feljebbvaló.

וְאֵת הַמַּטֵּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בוֹ אֵת הָאֹתוֹת. (שמות ד, יז)

**Ezt a pásztorbotot pedig vedd a kezébe, amellyel művelni fogod a csodajeleket.** (2Mózes 4:17.)

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֵהוּ חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֲלֶיךָ נָא וְאֲשׁוּבָה אֵל אַחֵי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעֲוֹדָם חַיִּים, וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם. (שמות ד, יח)

**És ment Mózes és visszatért apósához, Jeterhez és szólott hozzá: Hadd menjek, kérlek, hadd térjek vissza testvéreimhez, akik Egyiptomban vannak, hadd lássam, élnek-e még? És szólt Jitró Mózeshez: Menj békével!** (2Mózes 4:18.)

לְטוֹל רִשׁוֹת – **...és visszatért apósához, Jeterhez...** – וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֵהוּ חֹתְנוֹ – Hogy engedélyt kapjon tőle [a távozáshoz], – שֶׁהָיָה נֹשֵׁב לוֹ – mivel korábban megesküdött neki.<sup>205</sup> – וְשִׁבְעָה שְׁמוֹת הָיוּ לוֹ – [Apósának] hét neve volt. – רַעוּאֵל יִתְרֵהוּ – Rêuél, Jeter, Jitro, Kéni, Chováv, Chever és Putiél.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם, כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ. (שמות ד, יט)

<sup>203</sup> Löchá rendszerint azt jelenti, hogy neked.

<sup>204</sup> Lásd Rásinak az 1Mózes 28:15-höz írt kommentárját.

<sup>205</sup> Hogy nem hagyja el Midjánt az engedélye nélkül.

**És szólt az Örökkévaló Mózeshez Midjánban: Menj, térj vissza Egyiptomba, mert meghaltak azok az emberek mind, akik életedre törtek.** (2Mózes 4:19.)

מי הם – ...mert meghaltak azok az emberek mind... – כי מתו כל האנשים – Kik voltak ők, [ezek a férfiak]? – דָּתָן וְאַבִּירָם – Dátán és Ávirám.<sup>206</sup> – תַּיִם הָיוּ אֲלֵא – [Tulajdonképpen] még mindig éltek, de időközben koldusokká lettek, – וְהָעִנִי חָשׁוּב כַּמֵּת – és a szegény olyan, mintha halott volna.

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אֲשֶׁתוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיִּרְכָּבֵם עַל הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אֶרֶצָהּ מִצְרַיִם, וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מִטְהָה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ. (שמות ד, כ)

**És vette Mózes feleségét és fiait, és felültette őket a szamárra, és visszatért Egyiptom országába, és kezébe vette Mózes Istennek botját.** (2Mózes 4:20.)

...szamárra...<sup>207</sup> – חֲמֹר הַמִּיחָד – [Vagyis] a szamár, ami erre [a feladatra] ki lett jelölve. – הוא החמור שחבש אברהם – Ez ugyanaz a szamár, amelyet Ábrahám felnyergelt – לְעֵקֶרֶת יִצְחָק – Izsák megkötözésekor,<sup>208</sup> – והוא שעתיד מלך – és ugyanaz, amelyiken a Messiás királynak kell majd megjelennie, – וְהַמְּשִׁיחַ לְהַגְלוֹת עָלָיו – amint írva van:<sup>209</sup> – עֲנִי וְרוּכָב עַל הַחֲמֹר – „[Királyod érkezik hozzád...] alázatos, és számaron ül.”

...és visszatért Egyiptom országába, és kezébe vette Mózes [Istennek] botját.<sup>210</sup> – אֵין מִקְדָּם וּמֵאַחֵר מְדַבְּרִים בְּמִקְרָא – A „korább” vagy a „később” nincs [feltétlenül] időrendben a Szentírásban.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּלִבְתֶּךָ לָשׁוּב מִצְרַיִמָּה רְאֵה כָּל הַמִּפְתִּיחַ אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בְּיָדְךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פְרַעֲהוֹ, וְאֲנִי אַחֲזֶק אֶת לְבוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעַם. (שמות ד, כא)

**És szólt az Örökkévaló Mózeshez? Amidón mégy, hogy visszatérj Egyiptomba, nézd, hogy végrehajtsad a fáraó előtt mindama csodákat, amelyeket kezembe tettem; de én megkeményítem az ő szívét és nem fogja elbocsátani a népet.** (2Mózes 4:21.)

<sup>206</sup> Lásd a 2Mózes 2:13-hoz írt Rási-kommentárt.

<sup>207</sup> Háchámor. A szamár egy bizonyos, korábban már említett szamarat jelöl.

<sup>208</sup> 1Mózes 22:3.

<sup>209</sup> Zechárjá 9:9.

<sup>210</sup> Nyilvánvaló, hogy Mózes előbb vette kezébe a botját, és csak ezt követően indult el Egyiptomba. Akkor hát miért a vájásáv árcá Micrájim után említi a Szentírás?



az elsőszülöttségi jognak az eladását, – שְׁלָחַת יַעֲקֹב מֵעֶשֶׂו – amelyet Jákob vett meg Ézsautól.<sup>217</sup>

וַאֲמַר אֵלַיךְ שְׁלַח אֶת בְּנֵי יִזְעַבְדְּנִי וְתִמְאַן לְשַׁלְּחֵם, הֲנִי אֲנֹכִי הִרְגַּת אֶת בְּנֵיךְ בְּכַרְךְ. (שמות ד, כג)

**És én megmondtam neked, bocsásd szabadon fiamat, hogy szolgáljon engem; te pedig vonakodtál szabadon bocsátani őt, ezért íme, én megölöm a te elsőszülött fiadat!... (2Mózes 4:23.)**

וַאֲמַר אֵלַיךְ – És én megmondtam neked... – mint Isten küldötte: – שְׁלַח אֶת בְּנֵי יִזְעַבְדְּנִי – **bocsásd szabadon fiamat, stb.**

Ez – היא מִכָּה אַחֲרוֹנָה – **...ezért íme, én megölöm, stb.** – Ez az utolsó csapás lesz [ugyan], – וְכֵן הִתְרַוּהוּ תְּחִלָּה – [az Örökkévaló] először [mégis] ezzel figyelmezteti [a fáraót], – מִפְּנֵי שֶׁהִיא קָשָׁה – mert ez a legsúlyosabb. – וְנִהּ הוּא – הֵן אֵל – Ez<sup>218</sup> az értelme annak, ami *Jób könyvében*<sup>219</sup> hangzik el: – „Mily fenséges erejében Isten!” – Tehát: „Van-e Hozzá fogható tanítómester?” – [A magyarázat pedig a következő:] Egy emberi lény, – הַמְּבַקֵּשׁ לְהִנָּקֵם מִחֲבֵרוֹ – aki bosszút akar állni embertársán, – מַעֲלִים אֶת – hogy a másik ne akarjon elmenekülni [a bosszúja elől]. – אֲבָל הַקְּרוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׁגִּיב בְּכֹחוֹ – Isten azonban „fenséges erejében,” – וְאֵין יְכוּלֵת לְהַמְלִיט מִיָּדוֹ – és az Ő kezéből lehetetlenség elmenekülni, – כִּי אִם בְּשׂוֹבוֹ אֵלָיו – hacsak [az illető] vissza nem fordul Hozzá.<sup>220</sup> – Ezért hát Isten arra tanítja – וּמִתְרַוּהוּ בּוֹ לְשׂוֹב – és arra figyelmezteti, hogy bánja meg bűnét.

וַיְהִי בְּדַרְךְ בְּמִלּוֹן, וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיִּבְקֶשׁ הֶמְיָתוֹ. (שמות ד, כד)

**Ezután, amikor úton volt a szállóhelyre. Istennek küldötte elérte őt, és meg akarta ölni. (2Mózes 4:24.)**

וַיְהִי מִשֶׁה בְּדַרְךְ בְּמִלּוֹן – **Ezután, amikor Mózes úton volt a szállóhelyre... – és meg akarta ölni.** – Azaz az angyal [meg akarta ölni] Mózes, – לְפִי שֶׁלֹּא מָלְאֵת אֶת אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ – mert az nem metélte körül a fiát, Eliezert, – וְעַל שֶׁנִּתְרַשַׁל – és mivel hanyag volt [az isteni parancsnak való engedelmeskedésben], – נִעְנַשׁ מִיָּתָהּ – megérdemelte, hogy halállal bűnhődjék. – תִּנְיָא

<sup>217</sup> 1Mózes 25:31-34.

<sup>218</sup> Vagyis a tény, hogy az Örökkévaló először figyelmezteti a gonosztevőt.

<sup>219</sup> 36:22.

<sup>220</sup> Azaz meg nem bánja bűnét.



– Egy brájtában azt tanultuk: – אָמַר רַבֵּי יוֹסֵי – Joszé rabbi [mindazonáltal] azt mondta: – חַס וְשְׁלוֹם לֹא נִתְרַשַׁל – Isten ments! Dehogyan volt ő (Mózes) hanyag, – אָלֵא אָמַר – csupán azt gondolta: – אָמוּל וְאַצָּא לְדֶרֶךְ – „Ha körülmetélem [a fiam] és útnak indulok, – סַכְנָה הִיא לְתִינוּק עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים – a gyermek élete három napig veszélyben fog forogni. – אָמוּל וְאַשְׁהָה שְׁלֹשָׁה יָמִים – [Mindazonáltal] körül is metélhetném, és várhatnék három napig, – הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא צְוִי – [de] Isten azt parancsolta nekem:<sup>221</sup> – לָךְ שָׁב מִצְרַיִם – »Menj! Térj vissza Egyiptomba!«<sup>222</sup> – וּמִפְּנֵי מָה נִצְעַשׂ – Akkor hát miért érdemelt büntetést? – לְפִי שְׁנִתְעַסַּק בְּמִלּוֹן תְּחִלָּה – Mert, [megérkezvén a fogadóba,] először a szállásukkal törődött, [és nem a körülmetéléssel].<sup>223</sup> – בְּמִסְכָּת – A [Talmud] Nödárim traktátusában.<sup>224</sup> – וְהָיָה הַמְּלֶאֶךְ נֹעֲשֶׂה כְּמִין נָחַשׁ – Az angyal egy bizonyos fajta kígyóvá változott, – וּבוֹלְעוֹ – és benyelte [Mózes] – וּמְרַאֲשׁוֹ – fejtől a combjáiig, [majd kiköpte őt,] – וְחֹזֵר וּבוֹלְעוֹ – és újra benyelte – וְעַד יִרְכְּיוּ מְרֻגְלָיו – lábfejétől addig a helyig (a hímtagjáiig). – הַבִּינָה צְפוּרָה – Cipóra [ebből] megértette, – שֶׁבִשְׂבִיל הַמִּלָּה הוּא – hogy mindez a körülmetélés [halogatása] miatt történt.

וְתַקַּח צְפוּרָה צֶרֶר וְתַכְרַת אֶת עֶרְלַת בְּנֵה וְתַנַּע לְרַגְלָיו, וְתֹאמַר כִּי חָתַן דְּמִים אֶתָּה לִי. (שמות ד, כה)

**De Cippóra éles kovakövet vett elő és körülmetélte fiát és odavetve lábaihoz, szólott: véren szerzett jegyesem vagy nékem! (2Mózes 4:25.)**

– הַשְּׁלִיכְתוּ לְפָנַי רַגְלָיו שֶׁל מֹשֶׁה – <sup>225</sup> – וְתַנַּע לְרַגְלָיו – ...és odavetve lábaihoz...  
[Cippóra] Mózes lábaihoz vetette oda [a lemetszett előbört].

– וְתֹאמַר – ...szólott... – עַל בְּנֵה – a fiát illetően:

– אֶתָּה הָיִיתָ – **...véren szerzett jegyesem vagy nékem!** – כִּי חָתַן דְּמִים אֶתָּה לִי – Azaz „Te lettél volna előidézője annak, – לְהֵיוֹת הַחֶתֶן שְׁלִי נֹרֵצָה עֲלֶיךָ – hogy a férjem miattad megöletik; – הוֹרַג אִישִׁי אֶתָּה לִי – imígyen te lettél volna férjem gyilkosa.”<sup>226</sup>

וַיִּרְף מִמֶּנּוּ, אִזּוֹ אָמְרָה חָתַן דְּמִים לְמוֹלֵת. (שמות ד, כו)

<sup>221</sup> 19. vers.

<sup>222</sup> Tehát Mózes nem viselkedett hanyagul Eliezer körülmetélésével kapcsolatban.

<sup>223</sup> Mivel Mózes ekkor már csupán kis távolságra volt Egyiptomtól, már nem jelentett volna veszélyt a fiára, ha körülmetéli és úgy folytatja az utazást.

<sup>224</sup> 31b.

<sup>225</sup> Számos vélemény olvasható a Talmudban azt illetően, hogy kinek a lábaira utal a vers – a gyermekére, az angyaléra vagy Mózesére.

<sup>226</sup> A „te” Eliezerre, a „férjem” Mózesre vonatkozik.

**Ekkor magára hagyta [Mózes]. Az asszony aztán azt mondta: A körülmetélés vérén szerzett jegyesem ő nekem!** (2Mózes 4:26.)

וַיַּרְךָ – ...magára hagyta... – הַמְלַאֲךָ מִמְּנוֹ – Az angyal [magára hagyta] őt (Mózes).

אָז – ...aztán... – הַבִּינָה שֶׁעַל הַמִּילָה – [Cipóra] megértette, hogy a körülmetélés [elhalasztása] miatt – בָּא לְהַרְגוֹ – jött [az angyal], hogy megölje [Mózes],

אָמְרָה חֲתַן דְּמִים לַמּוֹלֵת – ...azt mondta: A körülmetélés vérén szerzett jegyesem ő nekem! – חֲתַנִּי הִיָּה נִרְצָח – [Azaz] A jegyesem megöletett volna – עַל דְּבַר הַמִּילָה – a körülmetélés [elhalasztása] miatt.

לַמּוֹלֵת – A körülmetélés vérén... – עַל דְּבַר הַמּוֹלוֹת – [Lámulot azt jelenti:] a körülmetélés miatt. – שֵׁם דְּבַר הוּא – [A *mulot* szó] főnév, – וְהַלְמָ"ד מִשְׁמַשֵּׁת בְּלִשׁוֹן עַל – a *lamed* [betű] pedig prefixumként szolgál -ról/-ről jelentésben, – כְּמוֹ וְאָמַר פְּרַעַה לְבְנֵי – „És a fáraó így fog szólani Izráel fiairól (*livné Jiszráél*)” [szövegrészben].<sup>227</sup> – וְאוֹנְקְלוֹס תַּרְגָּם דְּמִים – Onkelosz mindazonáltal úgy fordítja a *dámim* (vér) [szót], – עַל דָּם הַמִּילָה – mint ami a körülmetélés véreire utal.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַהֲרֹן לֵךְ לְקַנְאֵת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּרָה, וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשׂוּהוּ בְּהַר הָאֵלֵהִים וַיִּשָּׂק לוֹ. (שמות ד, כז)

**És szólt az Örökkévaló Áronhoz: Menj Mózes elébe a sivatagba; és Áron ment és találkozott vele Isten hegyénél és megcsókolta.** (2Mózes 4:27.)

וַיִּגְדַּר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל דְּבָרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַח, וְאֵת כָּל הָאֵתוֹת אֲשֶׁר צִוְּהוּ. (שמות ד, כח)

**És Mózes közölte Áronnal az Örökkévalónak minden szavát, amellyel őt küldte és a jeleket mind, amelyek felől parancsot adott neki.** (2Mózes 4:28.)

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וַיֵּאָסְפוּ אֶת כָּל זַקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות ד, כט)

**És mentek Mózes és Áron és összegyűjtötték Izráel gyermekeinek összes véneit.** (2Mózes 4:29.)

וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה, וַיַּעַשׂ הָאֵתוֹת לְעֵינֵי הָעָם. (שמות ד, ל)

**És előadta Áron mindazokat a szavakat, amelyeket az Örökkévaló Mózesnek mondott és elvégezte mind a csodajeleket a nép szeme előtt.** (2Mózes 4:30.)

<sup>227</sup> Lentebb 14:3.

וַיֹּאמֶן הָעָם, וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקֵד יְהוָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים וַיִּקְרֹוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. (שמות ד, לא)

**És a nép hitt; és midőn hallották, hogy az Örökkévaló megemlékezett Izráel fiairól és látta az ő szenvedésüket, meghajoltak és a földre borultak... (2Mózes 4:31.)**

וְאַחַר כֵּן בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲהוּ, כִּי אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיֵּחָגּוּ לִי בַמִּדְבָּר. (שמות ה, א)

**Ezek után Mózes és Áron elment, és így szóltak a fáraóhoz: Így szól az Örökkévaló, Izráel Istene: bocsásd el az én népemet, hogy ünnepet üljenek nekem a sivatagban! (2Mózes 5:1.)**

אַבְל – <sup>228</sup> – Ezek után Mózes és Áron elment... – וְאַחַר כֵּן בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ – אֶבְרָהָם וְאַחַר מֹשֶׁה – A vének azonban egyenként elmaradoztak – הַזְקֵנִים נִשְׁמָטוּ אֶחָד אֶחָד קֹדֶם – Míg végül mind elillantak, – מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן – Mózes és Áron mögül, – עַד שֶׁנִּשְׁמָטוּ כֻלָּם – Mielőtt még elérték volna a palotát, – לְפִי שֶׁיָּרְאוּ לְלֶכֶת – mert féltek odamenni. – וַיִּגְשׁוּ מֹשֶׁה – Meg [is] kapták büntetésüket a Szinájnál: – וַיִּכְסִּינִי נִפְרַע לָהֶם – „És Mózes egyedül lépett az Örökkévaló elé, – וְהֵם לֹא יָגִישׁוּ – de amazok (a vének) nem léptek oda,”<sup>229</sup> – הִחְזִירָם לְאַחֲרֵיהֶם – [mert] Ő (az Örökkévaló) visszaküldte őket.

וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהוּ מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל, לֹא יַדְעֹתִי אֶת יְהוָה וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח. (שמות ה, ב)

**És szólott a fáraó: Ki az Örökkévaló, hogy én hallgassak hangjára, hogy elbocsássam Izráelt? – Nem ismerem az Örökkévalót és Izráelt sem bocsátom el! (2Mózes 5:2.)**

וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עַלֵּינוּ, נִלְכָּה נָא דָרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן יִפְגְּעֵנוּ בְּדָבָר אֹד בְּחֻבָּב. (שמות ה, ג)

**És szóltak: A héberek Istene megjelent nekünk, hadd menjünk háromnapos útra a sivatagba, hogy áldozzunk az Örökkévalónak, a mi Istenünknek, nehogy dögvésszel vagy karddal támadjon meg bennünket! (2Mózes 5:3.)**

<sup>228</sup> És hol voltak a vének? Lásd 2Mózes 3:18.; 4:29.

<sup>229</sup> Uo. 24:2.

פֶּן יִפְגְּעוּךָ הֵיוּ צָרִיכִים – ...nehogy... **támadjon meg bennünket!**<sup>230</sup> – לֹא יִפְגְּעוּךָ הֵיוּ צָרִיכִים – לומר לו – Valójában azt kellett mondaniuk, hogy „nehogy... támadjon meg téged,” – אֲלֵא שִׁחְלֵקוּ כְבוֹד לַמְּלָכֹת – űk azonban tiszteletet tanúsítottak a király iránt. – פְּגִיעָה – אֵל שׁוֹן מְקַרְה מִנְת הֵיא – A *pgijá*<sup>231</sup> kifejezés halálesetre utal.

**וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מִשָּׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשָׂיו, לָכוּ לְסַבְּלֵתֵיכֶם.**  
(שמות ה, ד)

**És mondta nekik Egyiptom királya: Mózes és Áron! miért riasztjátok el a népet munkájától? menjetek a magatok dolga után. (2Mózes 5:4.)**

**...miért riasztjátok el a népet munkájától...** – תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשָׂיו – a munkájuktól, – תִּפְדִּילוּ וְתִרְחִיקוּ אוֹתָם – Vagyis „Miért különítitek és távolítjátok el őket – מִמְּלֵאכְתָּם – a munkájuktól, – שְׁשׁוּמְעֵין לָכֶם – hiszen így hallgathatnak rátok – וְסִבּוּרִים לְנוּחַ מִן – és a fejükbe vehetik, hogy leteszik a munkát.” – וְכֵן – Hasonlóan: – פְּרַעְהוּ – [ahol a *pöráéhu*] – „Hagyd el (*pöráéhu*), át ne menj rajta,”<sup>232</sup> – רַחֲקָהוּ – [ahol a *pöráéhu*] azt jelenti:] *tartsd magadtól bizonyos távolságra.* – וְכֵן וְתִפְרִיעוּ כָּל עַצְתִּי – Hasonlóan: „Semmibe vettétek (*vátifröu*) minden tanácsomat”<sup>233</sup> – כִּי פָרַע הוּא – [vagy:] – „hogy fékeveszett (*ki fáruá hu*),”<sup>234</sup> – נִרְחַק וְנִתְעַב – [ahol a (*fáruá hu*) azt jelenti:] „eltávolodott és visszataszítóvá vált.”

**...menjete a magatok dolga után.** – לָכוּ לְסַבְּלֵתֵיכֶם – [Azaz] térjete vissza azokhoz az elfoglaltságokhoz, – שְׁיֵשׁ לָכֶם לַעֲשׂוֹת בְּבִתְיֶכֶם – amelyeket otthonaitokban kell tennetek. – אֲבָל מְלָאכְתָּ שְׁעִבּוֹד מִצְרַיִם – Az egyiptomi rabszolgamunka ugyanis – לֹא הִיָּתָה עַל שְׁכֻטוֹ שֶׁל לֵוִי – nem vonatkozott Lévi törzsére. – וְתִדַּע לָךְ – Ezt onnét tudhatjuk, hogy – שְׁהָרִי מִשָּׁה וְאַהֲרֹן יוֹצְאִים וּבָאִים שְׁלֵא בְרִשׁוֹת – Mózes és Áron [külön] engedély nélkül jöhetett-mehetett.

**וַיֹּאמֶר פְּרַעְהוּ הֵן רַבִּים עִתָּה עִם הָאָרֶץ, וְהִשְׁבַּתְתֶּם אֹתָם מִסַּבְּלֵתְתֶם.** (שמות ה, ה)

**És szólt a fáraó: Íme, a föld népe most nagyszámú és ti elzavarjátok őket munkájuktól. (2Mózes 5:5.)**

**...Íme, a föld népe most nagyszámú...** – שְׁהַעֲבֹדָה – וְאַתֶּם מִשְׁבִּיתִים אוֹתָם מִסַּבְּלֵתְתֶם – Rajtuk nyugszik a munka felelőssége, – מִטְּלַת עַלְיָהֶם

<sup>230</sup> Miért támadná meg az Örökkévaló Izrael fiait?

<sup>231</sup> A szövegben: *jifgáénu*.

<sup>232</sup> *Példabeszédek* 4:15.

<sup>233</sup> *Uo.* 1:25.

<sup>234</sup> *Lentebb* 32:25.

ti pedig le akarjátok venni róluk ezt a terhet. – הַפֶּסֶד גָּדוֹל הוּא זֶה – Ez pedig jelentős [gazdasági] veszteséget fog eredményezni.

וַיִּצְוּ פְּרָעָה בַּיּוֹם הַהוּא, אֶת הַנְּגִשִׁים בְּעַם וְאֶת שְׂטָרְיוֹ לֵאמֹר. (שמות ה, 1)

**És parancsot adott a fáraó azon a napon a nép robottisztjeinek és rendőreinek, mondván: (2Mózes 5:6.)**

הַנְּגִשִׁים – ...robottisztjeinek...<sup>235</sup> – מִצְרַיִם הָיוּ – Ők egyiptomiak voltak, – הַנְּשׂוּטְרִים עַל כַּמָּה שׂוֹטְרִים – a rendőrök viszont izraeliták. – הַנְּשׂוּטְרִים הָיוּ יִשְׂרָאֵלִים – A robottiszt több rendőrré felügyelt, – הַנְּשׂוּטְרִים לְרִדּוֹת בְּעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה – a rendőr pedig a munkásokat ellenőrizte.

לֹא תֹאסְפוּן לָתֵת תְּבֹנָן לְעַם לְלִבְנֵי הַלְּבָנִים כְּתִמּוֹל שְׁלֹשׁ, הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תְּבֹנָן. (שמות ה, 1)

**Ne adjatok többé szalmát a népnek a téglavetéshez, mint tegnap és tegnapelőtt, hanem ők maguk menjenek és gyűjtsék össze tallózva maguknak a szalmát! (2Mózes 5:7.)**

תְּבֹנָן – ...szalmát... – אֲשׁוּבֵל־א – [Ófranciául] *estoble*. – הָיוּ גּוֹבְלִין אוֹתוֹ עַם – Ezt fogják összegyúrní az agyaggal.

לְבָנִים – ...téglá... – טִוּוֹל־שׁ בְּלַעַז – Ófranciául *tiules*. – שְׁעוֹשִׂים מְטִיט – Ezeket agyagból készítik – וּמִבְּשִׁין אוֹתָן בְּחִמָּה – és kiszáritják a napon. – וַיִּשְׁשׂוּרְפִין אוֹתָן – És vannak, akik kemencében égetik ki [ezeket].

כְּתִמּוֹל שְׁלֹשׁ – ...mint tegnap és tegnapelőtt... – הֵנָּה – כְּאִשֶּׁר הָיִיתֶם עוֹשִׂים עַד הֵנָּה – [Azaz] „mint ahogyan eddig csináltátok.”

וְקִשְׁשׁוּ – ...gyűjtsék össze... – וְלָקְטוּ – [Ugyanazt jelenti, mint a] *völiktu*.

וְאֶת מִתְכַּנְּנַת הַלְּבָנִים אֲשֶׁר הֵם עוֹשִׂים תְּמוֹל שְׁלֹשׁ תְּשִׁימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרַעוּ מִמֶּנּוּ, כִּי נִרְפִים הֵם עַל כֵּן הֵם צִעְקִים לֵאמֹר גִּלְכָּה נִזְבַּחָה לְאֵלֵהֵינוּ. (שמות ה, 8)

**De a téglák számát, amit elkészítettek tegnap és tegnapelőtt, rójátok rájuk, ne vonjatok le belőle, mert renyhék ők, azért kiáltoznak, mondván: Menjünk, áldozzunk Istenünknek. (2Mózes 5:8.)**

וְאֶת מִתְכַּנְּנַת הַלְּבָנִים – De a téglák számát (*mátkonet*)... – סְכוּם הַשְּׁבוּן הַלְּבָנִים – [A *mátkonet hálvénim* azt jelenti, hogy] azt a téglamennyiséget – כָּל אֶחָד שֶׁהָיָה כָּל אֶחָד – כְּשֶׁהָיָה הַתְּבֹנָן נִתֵּן לָהֶם – עוֹשֶׂה לַיּוֹם – akkor, amikor a szalmát szállították nekik, – גַּם עִתָּהּ –

<sup>235</sup> A robottiszteket és a rendőröket ugyanolyan értelemben utasította a fáraó (14. vers). Akkor miért csupán a rendőrök részesültek fenyítésben?

ugyanazt a mennyiséget követelték meg tőlük most is, – לְמַעַן תִּכְבֵּד הָעֲבוּדָה עֲלֵיהֶם – így a munkájuk még nehezebbé vált.

**כי נרפאים – ...mert renyhék ők...** – מִן הָעֲבוּדָה הֵם – [Azaz „eltávolodtak”] a munkájuktól. – לְכֶן לָבָם פּוֹנֶה אֶל הַבְּטָלָה – Ezért a figyelmük a tétlenség felé terelődött, – וְצוּעִקִים לְאִמֵּר גְּלָהּ וְגוּמָר – és most **kiáltoznak, mondván: Menjünk stb.**”

– [A] *mátkonet* [szó, a versünkben]. – וְתִכֵּן לְבָנִים – [és ezek a további szavak:] *vötochen lövénim*,<sup>236</sup> – וְלוֹ נִתְּנּוּ עֲלֵילוֹת – „és a tetteket Ő méri le (nitkönu)”<sup>237</sup> – וְאֵת הַכֶּסֶף הַמִּתְכֵּן – [és] „A lemért (*hámötukán*) pénzt,”<sup>238</sup> – בְּלֶם לְשׁוֹן – *mind olyan kifejezések, amelyek megszámlálás-t jelentenek.*

– [A] *nirpim* [szó a következőt jelenti:] – הַמְּלָאכָה רְפוּיָה בְיָדָם – A munka elszabadult (*röfujá*) a kezeik között – וְעֲזוּבָה מֵהֶם – és elhanyagolódott részükről, – וְהֵם נִרְפִּים מִמְּנָה – és ők [maguk is] elengedték magukat tőle. – רַטְרִי״״ שׁ בְּלַעַז – Ófranciául *retreit* (elengedett, kilazult).

וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְּרֵי שְׁקָר. (שמות ה, ט)

**Legyen nehezebb a munka az embereken és azzal foglalkozzanak, és ne figyeljenek oda hazug beszédekre. (2Mózes 5:9.)**

**וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְּרֵי שְׁקָר – ...és ne figyeljenek oda hazug beszédekre.** – וְיִחַדּוּ וְיִדְבְּרוּ תָמִיד בְּדַבְּרֵי רוּחַ זָגוּיָאֵם – Ne gondolkodjanak és beszéljenek folyton zagyaságokról, – לְאִמֵּר – mondván: – גְּלָהּ נִבְחָה – „Menjünk, áldozunk!” – וְדוּמָה – Ehhez hasonló: – וְאֶשְׁעָה בְּחֻקֶּיךָ תָמִיד – „és mindig törődni fogok (*vöes’á*) rendelkezéseiddel.”<sup>239</sup> – לְמִשָּׁל וְלִשְׁנִינָה – [Ezeket a szavakat:] *lömásál völisniná*,<sup>240</sup> – מִתְּרַגְּמִינָן וְלִשׁוּעֵי – Onkelosz így fordítja: *ulösoé* – valami, ami újra meg újra elmondandó. – וְיִסְפֵּר וְאֶשְׁתַּעֵי – A *vájszápér* (és [Mózes] elbeszélte)<sup>241</sup> [fordításban így hangzik:] *vöistái*. – וְאֵי אֶפְשָׁר לֵאמֹר – Lehetetlenség azt mondani, hogy – יִשְׁעוּ לְשׁוֹן – *ugyanazt jelenti, mint a „És odafordult (*vájjisá*) az Örökkévaló Ábel felé stb. – וְאֵל קִיִּן וְאֵל מִנְחָתוֹ לֹא שְׁעָה – de Káin felé és áldozata felé nem fordult (*lo sáá*)” [szövegrészben]<sup>242</sup> – וְלִפְרֹשׁ אֵל יִשְׁעוּ אֵל יִפְנוּ – s akkor a *vöál jisú* azt jelentené, hogy „Ne forduljanak oda,” – שְׂאָם כֵּן – ha ugyanis ez így lenne, – הִיָּה*

<sup>236</sup> Lentebb 18. vers.

<sup>237</sup> 1Sámuel 2:3.

<sup>238</sup> 2Királyok 12:12.

<sup>239</sup> Zsoltárok 119:117.

<sup>240</sup> 5Mózes 28:37.

<sup>241</sup> Lentebb 18:8.

<sup>242</sup> 1Mózes 4:4-5.

וְאֵל יִשְׁעוּ אֶל דְּבָרֵי שִׁקָּר – akkor a Szentírásban az kellene hogy álljon, hogy – „és ne forduljanak hazug beszédek felé (el)”<sup>243</sup> – או לְדַבְרֵי שִׁקָּר – vagy lödivrésaker<sup>244</sup>, – כִּי כֵן גִּזְרַת כָּלָם – mert ez az alakja mindegyiknek.<sup>245</sup> – יִשְׁעָה הָאָדָם עַל עוֹשָׁהּ – [Úgymint:] „Alkotójára tekint majd az ember (jise háádám ál)”<sup>246</sup> – וְלֹא שָׁעוּ עַל וְלֹא יִשְׁעָה אֶל – [vagy:] „nem tekintenek (sáu ál) Izráel Szentjére,”<sup>247</sup> – וְלֹא מִצְאָתִי שְׁמוֹשׁ שֶׁל בִּי”ת – [vagy:] „Nem tekint (jise el) az oltárookra.”<sup>248</sup> – סְמוּכָה לְאַחֲרֵיהֶם – [A sáa ígét<sup>249</sup>] követően sosem találkoztam bét prefixummal, – כְּמַתְעַסֵּק לְדַבֵּר – beszélés-t jelentő szavakat követően azonban, – אֲבָל אַחַר לְשׁוֹן דְּבוּר – amikor arról van szó, hogy valaki valamiről beszél, – נּוֹפֵל לְשׁוֹן שְׁמוֹשׁ בִּי”ת – helyénvaló bét prefixumot használni. – כְּגוֹן הַנְּדַבְרִים בָּךְ – Pl.: „Rólad (böchá) beszélget”<sup>250</sup> – וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה – [vagy:] „És Mirjám és Áron beszélt Mózes ellen (böMose)”<sup>251</sup> – הַמְּלַאֲךְ הַדּוֹבֵר בִּי – [vagy:] „A velem (bi) beszélő angyal”<sup>252</sup> – וְנִדְבַרְהָ בְּעִדּוֹתֶיךָ – [vagy:] „beszélék majd intelmeidről (böédotechá).”<sup>254</sup> – אֶף כֵּאֵן אֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי שִׁקָּר – Az ál jisu vödivrésaker itt is [azt jelenti:] – וְהִבֵּאתִי אֶת יְהוָה וְנִדְבַרְתֶּם בְּדַבְרֵי שִׁקָּר וְהָבֵאתִי אֶת יְהוָה וְנִדְבַרְתֶּם בְּדַבְרֵי שִׁקָּר – „Ne engedjétek, hogy haszontalanságokról és badarságokról beszélgessenek.”

וַיִּצְאוּ נְגִשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרֵיוּ וַיֹּאמְרוּ אֶל הָעָם לֵאמֹר, כֹּה אָמַר פְּרַעֲוֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תְּבוּנָה. (שמות ה', י)

**És kimentek a nép robottisztjei és felügyelői és szóltak a néphez, mondván: Így szól a fáraó, nem adok nektek többé szalmát! (2Mózes 5:10.)**

<sup>243</sup> Vagyis nem a -ban/-ben, -val/-vel, umiről/vkiről, stb. jelentésű bét prefixumot kellene használni.

<sup>244</sup> Az eldivrésaker helyett.

<sup>245</sup> Vagyis amikor a *שעה vki/vmi felé fordulni* jelentésben szerepel.

<sup>246</sup> *Jesájá 17:7.*

<sup>247</sup> *Uo. 31:1.*

<sup>248</sup> *Uo. 17:8.*

<sup>249</sup> Amikor az *fordulni/tekinteni* értelemben szerepel.

<sup>250</sup> *Jechezkél 33:30.*

<sup>251</sup> *4Mózes 12:1.*

<sup>252</sup> *Zechárjá 4:1.*

<sup>253</sup> *5Mózes 11:19.*

<sup>254</sup> *Zsoltárok 119:46.*

אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו, כי אין נגרע מעבדתכם דבר. (שמות ה, יא)

**Ti magatok menjetek és szerezzetek magatoknak szalmát, onnan, ahol találtok, mert nem lesz levonva a ti munkavégzéseitekből semmi!** (2Mózes 5:11.)

**Ti magatok menjetek és szerezzetek magatoknak szalmát...** – ויצריכם אתם לילך בזריזות – „És igyekezzetek –

**...mert nem lesz levonva a ti munkavégzéseitekből semmi!** – שְׁהִייתֶם – מִכָּל כְּסוּם לְבָנִים – [azaz] semennyi – דְּבַר – בהיות התבן נתן לכם מזמן – עושים ליום – amikor még készen kaptátok a szalmát – מִבֵּית הַמֶּלֶךְ – a királyi raktárból.”

ויפץ העם בכל ארץ מצרים, לקשש קש לתבן. (שמות ה, יב)

**És elszéledt a nép Egyiptom egész országában, hogy szedjenek töreket szalmának.** (2Mózes 5:12.)

**...hogyan szedjenek töreket szalmának.** – לְאֶסוֹף אֶסִּיפָה – [lökösés kás azt jelenti:] összegyűjteni egy összeszedést, – לְלָקוּט לָקוּט – összeszedni egy halommal, – לְצוֹרֵךְ תְּבֵן הַטֵּיט – az agyaghoz [keverendő] szalma céljára.

– קש – **szalma** (kás). – לְשׁוֹן לָקוּט – Kifejezés, amely azt jelenti: **összegyűjtés/egybehordás.** – מִיֵּלַע שְׁדָדָר הַמִּתְפַּזֵּר הוּא – Mivel [a szalma] olyasvalami, ami szétszóródik – וְצָרִיךְ לְקוֹשֵׁשׁוֹ – és ezért egybe kell hordani (kosés), – קְרוּי קֵשׁ – ezért utal rá [a Szentírás] más helyeken a kás [szóval].

והנגזשים אצים לאמר, פלו מעשיכם דבר יום ביומו באשר בהיות התבן. (שמות ה, יג)

**A robotmesterek pedig kényszerítették őket, mondván: végezzétek el munkátokat, a minden napra kiszabott részt a maga napján, éppúgy, mint mikor megvolt a szalma!** (2Mózes 5:13.)

**...kényszerítették...** – דוֹחֵקִים – [Az ácim nem azt jelenti, hogy sürgették, hanem inkább azt, hogy] kényszerítették.

**...a minden napra kiszabott részt a maga napján...** – דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ – [Azaz] „Teljesítsétek a napi mennyiséget időre, – בְּאֶשֶׁר – חֶשְׁבוֹן שָׁל כָּל יוֹם כְּלוֹ בְּיוֹמוֹ – mint akkor [tettétek], amikor készen kaptátok a szalmát.”

ויכו שטרי בני ישראל אשר שמו עליהם נגשי פרעה לאמר, מדוע לא כליתם חקכם ללבן בתמול שלשם גם תמול גם היום. (שמות ה, יד)

**És megfenyítették Izráel fiainak rendőreit, akiket föléjük helyeztek a fáraó robottisztjei, mondván: miért nem végeztétek el kiszabott**



**részleteket a téglavetésben, mint tegnap, három napja, sem tegnap, sem ma?** (2Mózes 5:14.)

**וַיְכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – És megfenyítették Izráel fiainak rendőreit...** – וַיְכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – A rendőrök izraeliták voltak, – וַיְכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – és mivel száználom ébredt bennük társaik, [a munkások] iránt, – מִלְּדַחְקָם – nem nógatták őket, – וַיְכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – és amikor összegzést készítettek az [elkészült] téglákról – לְנוֹגְשֵׁי שָׂהָם מִצְרַיִם – a robottisztek számára, akik egyiptomiak voltak, – וַיְכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – és nem volt meg az [előírt] mennyiség, – הָיָה מְלָקִין אוֹתָם – [az egyiptomiak] ütlelni kezdték őket (a rendőröket), – עַל שֶׁלֹּא דָחְקוּ אֶת עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה – amiért nem noszogatták a munkásokat. – לְפִיכֵךְ זָכוּ אוֹתָם שׁוֹטְרֵים – Ez az oka annak, hogy ezek a rendőrök kiérdemelték – לְהֵיטוּת סִנְהֶדְרִין – hogy a Szánhedrin [tagjaivál] váljanak, – וַיְכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – és a Mózesen nyugvó Isteni Szellem egy része elkülönítettetett – וַיְכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – és rájuk helyeztetett. – מִיֵּן שֶׁנֶּאֱמַר – Mint írva van: – וַיְכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – „Gyűjts össze nekem hetven férfiút Izráel vénei közül, akikről tudod...”<sup>255</sup> – מֵאוֹתָן שֶׁיִּדְעֶתָ – mármint „akikről tudod”, – הַטּוֹבָה שֶׁעָשׂוּ – hogy jól cselekedtek Egyiptomban, – כִּי הֵם זָקְנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרָיו – mert „ők a nép vénei és felügyelői.”

**וַיְכּוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – És megbüntették Izráel fiainak rendőreit...** – אֲשֶׁר אוֹתָם נִגְשֵׂי פְרַעֲה – [A felügyelőket,] akiket a fáraó robottisztjei kineveztek – לְשׁוֹטְרֵים עֲלֵיהֶם – [Izrael fiainak] felügyelőivé.

**לֵאמֹר מִדּוּעַ נִגְשֵׂי פְרַעֲה – ...mondván: miért...?** – לָמָּה נִיבּוּ – Miért fenyítették meg őket? – מִדּוּעַ לֹא כְּלִיָּתָם – „Miért nem végeztétek el – גַּם תְּמוּל גַּם הַיּוֹם – sem tegnap, sem ma – חֵק הַקְּצוּב עֲלֵיכֶם לְלִבּוֹן – kiszabott részleteket a téglavetésben, – כְּתָמוּל הַשְּׁלִישִׁי – mint [azt tettétek] tegnap, három napja.” – שֶׁהוּא יוֹם שֶׁלְּפָנָי אֶתְמוּל – amely<sup>256</sup> [nap] a tegnap előtti nap, – וְהוּא הַיּוֹם שֶׁלְּפָנָי אֶתְמוּל – amely napon még kaptak szalmát [a téglavetéshez].

**וַיְכּוּ – [A] ...vájuku...** [szó] – לְשׁוֹן וַיְכּוּ – nyelvtanilag azt jelenti: *egy tett elszenvetői voltak*, – מִיָּד אֲחֵרִים – [azaz] megverettek mások által. – הַכּוּם – A robottisztek megverték őket.

**וַיְבֹאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעְקוּ אֶל פְּרַעֲה לֵאמֹר, לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לְעַבְדֶּיךָ. (שמות ה, טו)**

**Erre elmentek Izráel fiainak felügyelői és felkiáltottak a fáraóhoz: Miért bánsz így szolgáliddal?** (2Mózes 5:15.)

<sup>255</sup> 4Mózes 11:16.

<sup>256</sup> Ezt nem értelmezhetjük szó szerint mondván: „...úgy mint tegnap és *mint* három napja...”, ugyanis a mondat végén azt mondja „...sem tegnap, sem ma”, tehát ez inkább azt jelenti: „három napja”.

תָּבֵן אֵין נָתַן לְעַבְדֶּיךָ וּלְבָנִים אֲמָרִים לָנוּ עָשׂוּ, וְהִנֵּה עַבְדֶּיךָ מְפִים וְחֻטָּאת עִמָּךְ. (שמות ה, טז)

**Szalmát nem adnak szolgálidnak és – azt mondják – téglákat készítesztek és íme a te szolgálid verést szenvednek, s ez bűnt hoz népedre.** (2Mózes 5:16.)

...és – azt mondják a robotmesterek – „**téglákat...** – עָשׂוּ כַּמִּנְיָן הָרֵאשׁוֹן – **...készítesztek** [naponta] ugyanannyi, mint korábban.”<sup>257</sup>

**...s ez bűnt hoz (vöchátát) népedre.** – Ha a vöchátát pátách-hal lenne vokalizálva, – וְדָבָר זֶה חֻטָּאת עִמָּךְ הוּא – akkor azt mondanám, hogy birtokos alakban van, – וְדָבָר זֶה חֻטָּאת עִמָּךְ הוּא – [és akkor azt jelentené a mondat, hogy] „És ez néped bűne.” – עֲכָשׁוּ שֶׁהוּא קָמֵץ – De mivel kámác-cal van vokalizálva, – שֶׁם דָּבָר הוּא – ezért [önálló] főnévről van szó, – וְדָבָר זֶה חֻטָּאת עִמָּךְ – S ez bűnt hoz népedre,” – כְּאֵלוֹ כְּתוּב – mintha az állna [a szövegben]: – וְחֻטָּאת לְעִמָּךְ – „vöchátát löámechá”<sup>258</sup>. – כְּמוֹ כְּבֹאֲנָה בֵּית לֶחֶם – Mint a kövoáná Bét lechem [szövegrész esetében],<sup>259</sup> – שֶׁהוּא כְּמוֹ לְבֵית לֶחֶם – ami ugyanazt jelenti, mintha [az állna a szövegben, hogy] löVét lechem,<sup>260</sup> – וְכֵן הֲרֵבָה – és számos ilyen példát [lehetne még sorolni].

וַיֹּאמֶר נְרָפִים אַתֶּם נְרָפִים, עַל כֵּן אַתֶּם אֲמָרִים גְּלָחָה נִזְבַּחְתָּה לַיהוָה. (שמות ה, יז)

**És szólt a fáraó: Renyhék vagytok, renyhék, azért mondjátok, hadd menjünk és áldozzunk az Örökkévalónak.** (2Mózes 5:17.)

וַעֲתָה לְכוּ עֲבָדוּ וְתָבֵן לֹא יִנָּתֵן לָכֶם, וְתָבֵן לְבָנִים תִּתְּנוּ. (שמות ה, יח)

**És most menjetek, dolgozzatok, szalmát nem kaptok s a téglák számát szolgáltatassátok be!** (2Mózes 5:18.)

...a téglák számát... – וְתָבֵן לְבָנִים – [Vötochen lövénim azt jelenti:] a téglák számát. – וְכֵן אֵת הַכֶּסֶף הַמְּתָכֵן הַמְּנוּי – Hasonlóan: „a leszámolt

<sup>257</sup> Lásd a 8. verset.

<sup>258</sup> Egy hozzáadott lámed prefixummal – „Ez bűne lesz népednek”.

<sup>259</sup> Rut 1:19. „Amikor Betlehembe értek”

<sup>260</sup> Betlehembe.

(hámoötukán) pénzt,<sup>261</sup> – כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּעֵינֶיךָ – ahogy abban az elbeszélésben szerepel: – וַיִּצְרוּ וַיִּמְנוּ אֶת הַכֶּסֶף – „összegyűjtötték és megszámlálták az ezüstöt.”<sup>262</sup>

וַיֵּרְאוּ שְׂטָרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתָם בָּרָע לְאֹמֵר, לֹא תִגְרְעוּ מִלְּבַנְיָכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. (שמות ה, יט)  
**És Izráel fiainak felügyelői látták, hogy azok rossz helyzetbe kerültek, midőn mondták nekik: ne csökkentsétek tégláitok napi számát! (2Mózes 5:19.)**

אֶת חֲבָרֵיהֶם – És Izráel fiainak felügyelői látták... – וַיֵּרְאוּ שְׂטָרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל –  
 אֶת חֲבָרֵיהֶם – Hogy társaik, akiknek [a munkavégzését] felügyelték,  
 בָּרָע – ...rossz helyzetbe... – לָאוֹתָם בָּרָעָה וְצָרָה – Látták őket abban a rossz  
 és nyomasztó állapotban, – הַמוֹצָאֹת אוֹתָם – amelybe kerültek, – בְּהִקְבִּיבָם הָעֲבוּדָה –  
 עָלֵיהֶם – amikor meg kellett növelniük a [napi] munkamennyiségüket, – לְאֹמֵר לֹא –  
 וַיִּגְרְעוּ וַיִּמְנוּ – amikor azt mondták nekik: „Ne csökkentsétek, stb.”

וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְנֹצְבִים לְקִרְאָתָם, בְּצִאֲתָם מֵאֵת פְּרַעֲהוּ. (שמות ה, כ)  
**És találkoztak Mózesel és Áronnal, akik velük szemben állottak, midőn kiléptek a fáraótól. (2Mózes 5:20.)**

אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְגֹמְרֵי – Izrael  
 וַיִּפְגְּעוּ – És találkoztak...<sup>263</sup> – וַיִּפְגְּעוּ – Izrael  
 fiai közül néhányan [találkoztak] **Mózesel és Áronnal...** – וַיִּפְגְּעוּ – Bölcsse-  
 ink úgy magyarázták, [hogy] – וְנֹצְבִים – כָּל נֹצְבִים וְנֹצְבִים – ahol a „*nicim*” (*veszekedés*) vagy a  
 „*nicávim*” (*állás*) [szó megjelenik a Szentírásban], – וְנֹצְבִים – az Dátánra és  
 Ávirámra utal, – וְנֹצְבִים – mert írva van velük kapcsolatban [egy idézet, amely  
 ezt a kifejezést egyértelműen velük azonosítja]:<sup>264</sup> – וַיִּצְאוּ וַיִּפְגְּעוּ – „[Dátán és Avirám]  
 kiment, megállva...”.

וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְרָא יְהוָה עָלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט, אֲשֶׁר הִבְאֵשְׁתֶּם אֶת רֵיחֲנוֹ בְּעֵינֵי פְרַעֲהוּ וּבְעֵינֵי עַבְדֵּי  
 לְתַת חֶרֶב בְּיַדְּם לְהַרְגֵנוּ. (שמות ה, כא)

**És szólottak hozzájuk: Tekintsen rátok az Örökkévaló és legyen bíró, amiért útálttá tettétek a mi páránkat is a fáraó előtt és szolgálai előtt, kardot adván kezükbe, hogy legyilkoljanak minket. (2Mózes 5:21.)**

<sup>261</sup> 2Királyok 12:12.

<sup>262</sup> Uo. 11.

<sup>263</sup> Kik találkoztak? Nyilvánvalóan nem a felügyelők, hiszen azok igaz emberek voltak.

<sup>264</sup> Uo. 16:27.

וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר, אֲדֹנָי לָמָּה הֲרַעַתָּה לְעַם הַזֶּה לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי. (שמות ה, כב)

**És visszatért Mózes az Örökkévaló színe elé és szólt: Uram, miért tettél rosszat ezzel a néppel, minek is küldtél engem? (2Mózes 5:22.)**

וְאִם – ...**miért tettél rosszat ezzel a néppel...**<sup>265</sup> – לָמָּה הֲרַעַתָּה לְעַם הַזֶּה – תֹּאמַר מֶה אֲכַפֵּת לָךְ – [Mózes ezt tulajdonképpen így értette:] „Ha azt mondanád: »Mi közöd neked [tulajdonképpen] ehhez?«, – קוֹבֵל אֲנִי עַל שְׁלַחְתָּנִי – hát [tudd, hogy] én azért panaszkodom, mert engem küldtél.”<sup>266</sup>

וַיֵּאָזוּ בְּאֵתֵי אֶל פְּרַעֲהַ לְרַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַעַתָּה לְעַם הַזֶּה, וְהֵצֵל לֹא הֵצֵלְתָּ אֶת עַמְּךָ. (שמות ה, כג)

**Mert amióta elmentem a fáraóhoz, hogy beszéljek Nevedben, még rosszabbul bánt ezzel a néppel, és Te nem mentetted meg a Te népedet. (2Mózes 5:23.)**

– ...**rosszabbul bánt [ezzel]...** – [A *hérá* ige] *hif'il*<sup>267</sup> alakban van, – הֲרַעַתָּה רַעַה עֲלֵיהֶם – [azaz] „még több rosszat okozott nekik.” – וַתִּגְדַּמְוּ – Onkelosz így fordítja: *ávés*.<sup>268</sup>

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה עֲתָה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפְרַעֲהַ, כִּי בְיַד תִּזְקָה יִשְׁלַחֲם וּבְיַד תִּזְקָה יִגְרָשָׁם מֵאֶרֶצוֹ. (שמות ו, א)

**És szólt az Örökkévaló Mózeshez: Most látni fogod, mit cselekszem a fáraóval, mert erős kar alatt el fogja bocsátani, erős kar alatt el fogja őket űzni országából! (2Mózes 6:1.)**

– **Most látni fogod...** – הֲרַהֲרַתָּ עַל מְדוּתֵי – Megkérdőjelezted útjaimat, – לֹא כְּאַבְרָהָם – nem úgy, mint Ábrahám, – אֲכִינֹכֵי לֹ – akinek azt mondtam:<sup>269</sup> „...mert csak Izsák magzatát nevezik majd rólad,” – וְאַחַר כֵּן אֲמַרְתִּי לוֹ – majd azt mondtam neki:<sup>270</sup> – הֲעֲלֵהוּ לְעוֹלָה – „...áldozd fel őt Nekem égőáldozatul,”<sup>271</sup> – וְלֹא הֲרַהֲרַתָּ אַחֲרַי – és ő mégsem vont a kétségbe útjaimat. – עֲתָה תִרְאֶה – Ezért: „*Most* látni fogod. – הֲעֲשׂוּי לְפְרַעֲהַ תִּרְאֶה – De

<sup>265</sup> Miért folytatja Mózes ezt a kérdést azzal, hogy „minek is küldtél engem?”?

<sup>266</sup> „S emiatt közvetlenül vagyok érintve ebben a kérdésben, és van jogom panaszkodni Izrael fiainak helyzetét illetően.”

<sup>267</sup> Műveltető.

<sup>268</sup> Rosszul bánt vele.

<sup>269</sup> 1Mózes 21:12.

<sup>270</sup> Uo. 22:2.

<sup>271</sup> Ami nyilvánvalóan ellentmond a korábban neki tett ígéretemnek.

csak azt fogod látni, ami a fáraóval történik majd, – וְלֹא הָעֲשׂוּי לְמַלְכֵי שְׂבָעָה אַמּוֹת – azt nem, ami a hét nemzet királyaival fog történni, – כְּשֶׁאַבְיָאָם לְאַרְץ – amikor beviszem őket (Izrael fiait) az Országba.”<sup>272</sup>

**מִפְּנֵי יָדֵי – ...mert erős kar alatt el fogja bocsátani...** – הַחֲזָקָה – [Jelentése:] „Az Én erős karomnak köszönhetően, – שְׂתַחֲזֹק עָלָיו יִשְׁלַחֵם – mely úrrá lesz a fáraón, fogja elbocsátani őket.”<sup>273</sup>

**וַיִּבְדֹּד חֲזָקָה יִגְרָשֵׁם מֵאַרְצוֹ – ...erős kar alatt el fogja őket úzni országából!** – וְלֹא יִסְפִּיקוּ – A zsidók akarata ellenére fogja kiűzni őket, – וְעַל כְּרַחֲמֵי שֵׁל יִשְׂרָאֵל יִגְרָשֵׁם – úgy hogy esélyük se lesz – לְעֲשׂוֹת לָהֶם צָדָה – élelmet összekészíteni maguknak [az útra]. – וְכֵן הוּא אוֹמֵר – És így is áll [az Írásban]:<sup>274</sup> – וַתַּחֲזֹק מִצְרַיִם עַל הָעַם – „És sürgették az egyiptomiak a népet, – לְמַהֵר וַיִּגְוֹר – hogy mihamarabb [elküldjék őket az országból]”.<sup>275</sup>

<sup>272</sup> Vagyis: „Te nem fogsz bemenni Erec Jiszráélbe!”

<sup>273</sup> Vagyis az „erős kar” Istené. Tehát a vers nem azt akarja mondani, hogy a fáraó a saját erős karját fogja használni, hogy elküldje Izraelt Egyiptomból.

<sup>274</sup> 2Mózes 12:33.

<sup>275</sup> Ez az utóbbi „erős kar” tehát már a fáraó erős karjára utal.